

TEV'EM MAAŞI: OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOĞUL GEBELİKLER İLE DÜNYAYA GELEN ÇOCUKLARIN HİMÂYESİ*

“TEV'EM” SALARY: PROTECTION OF CHILDREN BORN FROM MULTIPLE PREGNANCIES IN THE OTTOMAN STATE

Hüseyin MUŞMAL**

İrem GÜRBÜZ***

Öz

İslamiyet'e göre toplumun zayıf kesimini oluşturan yetim, hasta, dul, yaşlı ve yoksul kişilerin maddî ve manevî olarak himâye edilmesi önemli bir hususu teşkil etmektedir. Hatta toplumda bu gibi kişilere yardım edenler Allah'a yakın ve hayırlı bir mümin olarak görülmüşlerdir. Bir İslam devleti olan Osmanlı Devleti de bu sorumluluk bilinciyle hareket etmiş ve böylece toplum düzeni ve refahını gözeterek toplumsal sürekliliği sağlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin geliştirdiği ve uyguladığı pek çok politika bulunmaktadır. Bunlardan biri de, yoksul ailelerde çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocukların tev'em maaşı uygulaması ile gözetilmesidir. En erken tarihli örnekleri 1760'lara tekabül eden bu uygulama, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar tatbik edilmiştir. Tev'em maaşı uygulaması, aile kurumunun korunması ve devletin tebaasına olan sorumluluğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan “modern sosyal devlet” anlayışının ve merkez-çevre ilişkilerinin düzenlenmesinde uygulanan politikaların bir parçasını teşkil etmesi açısından da mühimdir.

Çalışmanın temel kaynağını Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgeleri oluşturmaktadır. Seçkisiz (rastgele / tesadüfî) örnekleme yöntemi ile elde edilen belgeler; çoğul gebeliklerin türü, maaş miktarı, ödemeyi yapan kurum, ebeveynlerin meslekleri ve statüsü ile ikamet yerlerine göre değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda tev'em maaşı ödemelerinin kimlere ve ne kadar süre ödendiği, maaş miktarının ne kadar olduğu; ayrıca çocuk sayısının, babanın mesleğinin, statüsünün veya yaşadıkları bölgenin maaş tahsisinde bir etken oluşturup oluşturmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada, maaşların ödendiği kurum ile devletin bu maaşı ödeme nedenleri de araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Sosyal Yardım, Tev'em Maaşı, Aile, Çocuk, İkiz

* Söz konusu çalışma, Prof. Dr. Hüseyin Muşmal'ın danışmanlığında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi İrem Gürbüz tarafından tamamlanan doktora seminerinin geliştirilmesi sonucunda hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hmusmal@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3137-0069>

*** Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, iremgurbuz90@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-9953>

Gönderim Tarihi: 28.04.2020
Kabul Tarihi: 10.08.2020

Abstract

According to Islam, the material and moral protection of orphans, patients, widows, elderly and poor people who compose the weak part of the society constitutes an important issue. In fact, those who help such people in society have been regarded as a auspicious believer. Ottoman State which is an Islamic state also acted with this awareness of responsibility and and thus aimed to ensure social continuity by respecting the social order and welfare.

Accordingly, there are many policies developed and implemented by the Ottoman State. One of these is also the guarding of children born from multiple pregnancies in poor families with "tav'am salary" application. This application, the earliest examples of which corresponded to the 1760s, was applied until the last times of the Ottoman State. Tav'am salary application is important in terms of protecting the family institution and to show the responsibility of the state to its citizens. It is also important in that it constitutes a part of the policies implemented in the regulation of center-periphery relations and the "modern social state" understanding beginning to develop from the second half of the XIXth century.

The main resource of the study consists of Presidency Ottoman Archive Documents. These documents, obtained through the random (accidental / incidental) sampling method were evaluated according to the type of multiple pregnancies, the amount of salary, the institution making the payment, the professions and statuses of the parents and their places of residence. Accordingly, the aim of the study was to determine to whom and for how long the tav'am salaries were paid, what the amount of these salary was and whether the number of children, the profession and status of the father and the region they lived in formed a factor in salary allocation. In addition, the institution making the payments and the reasons of the state for paying such salaries were examined in the study.

Keywords

Ottoman State, Social Welfare, Tav'am Wage, Family, Children, Twins

GİRİŞ

Osmanlı klasik döneminde korunmaya ve yardıma muhtaç kişiler; zekât ve sadaka gibi bireysel yardımlaşmaların yanı sıra imaret ve vakıflar aracılığıyla himâye edilmiştir (Ortaylı, 2002, s. 25). Bir İslam devleti olmanın yüklediği sorumluluk ile hareket eden Osmanlı Devleti yöneticileri, yoksullara yönelik yürüttükleri bu tür politikalarla toplum düzeni ve refahını gözeterek toplumsal sürekliliği sağlamayı amaçlamışlardır. İslamiyet'e göre toplumun zayıf kesimini teşkil eden yetim, hasta, dul, yaşlı ve yoksul kişilerin maddî ve manevî olarak himâye edilmesi çok önemli olup bu konu hakkında insanlığa ayet ve hadisler vasıtasıyla birçok önerilerde bulunulmuştur. Kuran'da; *“Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve «İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin» diye de emretmiştik”* (Kur'an-ı Kerim 2: 83) şeklinde geçen ayetten de anlaşılacağı üzere yardıma muhtaç kişilerin korunması açıkça buyrulmuştur¹. Yine bu hususla ilgili Hz. Muhammed'in *“Ancak iki kişi gıpta edilmeye değer: Birisi, Allah'ın kendisine Kur'an ihسان ettiği ve gece-gündüz onunla meşgul olan (onu okuyan, onunla amel eden) kimsedir. Diğeri de Allah'ın verdiği malı gece-gündüz (fakirlere) infak eden kimsedir”* (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 20; Müslim, Salâtü'l-Misâfirin, 266), *“Servet bir Müslüman için ne güzel arkadaştır. Yeter ki, o servetinden fakire, yetime ve yolcuya vermiş olsun”* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/21) ve *“Üstteki el (veren el), alttaki elden (alan el) daha hayırlıdır”* (Buhârî, Zekât, 18; Müslim, Zekât, 107, 124; Ebû Dâvûd, Zekât, 28, 39; Tirmizî, Zekât, 38) gibi hadisleriyle Müslümanların yoksullara yardım etmesi teşvik edilmeye çalışılmıştır. Hatta zekât veren ve fakire, yetime yardımda bulunan kişiler, Allah'a yakın ve hayırlı bir mümin olarak görülmüştür (Özbek 2002, s. 10; Demirci Akyol, 2011, s. 69-70; Taşkesen, 2017, s. 59, 61)².

XVI. yüzyılın ilk yarısı, Osmanlı Devleti'nin dünya tarihinde en etkin olduğu dönem olarak değerlendirilebilir. Bu yüzyılın ikinci yarısında ekonomik olarak bir dalgalanma dönemine girilmesi, XVII. yüzyılda ise devletin her alanda kötüye gitmesi ekonominin iyice bozulmasına sebep olmuştur. Her ne kadar devlet toplum ekonomisini düzeltmeye yönelik çeşitli çözümler üretse de halkın üzerindeki ekonomik baskı XVIII. yüzyılda daha da etkin hale gelmiştir. Uzun süreli savaşlar, salgınlar, doğal afetler ve ülke nüfusunda göçler ile meydana gelen artış gibi etkenler, Osmanlı toplumunun içerisinde yer alan yardıma muhtaç kişilerin sayısının artmasına yol açmıştır. Ayrıca vakıf ve imaret gibi sosyal kurumlarının da zaman içerisinde işlevlerini önemli ölçüde yitirmeleri; devleti, XIX. yüzyıldan itibaren muhtaçlara ve yoksullara yönelik bir takım politikalar geliştirmeye yöneltmiştir. Özellikle yoksul halkın yedirilip içirilmesi ve barındırılmasında önemli bir rol oynayan vakıfların arka planda kalmasıyla bu işler, artık

¹ Yoksullara yardım edilmesi ile ilgili diğer ayetler için bk. (Kur'an-ı Kerim 2: 177, 215; Kur'an-ı Kerim 4: 8, 36, 89).

² Hz. Ömer'in Abdurrahman b. Avf'a çok değer verdiği ve geceleri Medine sokaklarında dolaşacağı zaman bazen onu yanına alıp, onunla birlikte asayiş kontrol ettiği rivayet edilmektedir. Yine böyle bir gün Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'a giderek Medine'ye bir grup tüccarın gelip namazgâhta konakladığını söylemiş ve başlarına bir hırsızlık olayının gelmemesi için birlikte nöbet tutmayı teklif etmiştir. O da bu teklifi kabul etmiş ve gece sabaha kadar o tüccarların kervanlarını beklemişlerdir. Bu sırada bir bebeğin ağlama sesini duymuşlar ve oraya giderek bebeğin annesinin maaş alabilmek için çocuğu süttten kesmeye çalıştığını, aç kalan bebeğin de ağladığını öğrenmişlerdir. Süt emen çocuğa maaş verilmediğinden aile de bu maaşı alabilmek için onu süttten ayırmaya çalışmıştır. Bunun üzerine ertesi gün Hz. Ömer namazdan sonra sadece süttten kesilen değil, tüm çocuklara para bağlanacağını söylemiştir (Ya'kûbî, t.y., C. 2, s. 15; İbn Sa'd, 2014, C. 3, s. 348; Kapar, 2019, s. 52). Hz. Ömer öncesinde böyle bir uygulama mümkün görünmemektedir. Zira öncesinde memurlara bile maaş uygulaması düzenli değildir. Divan uygulaması da Hz. Ömer döneminde uygulanmaya başladığı için kayıtlı ve düzenli ödemeleri bundan sonrasında görmek mümkündür.

devlet eliyle yapılmaya başlanmıştır (Özbek, 2016, s. 26, 53). Bu bağlamda XIX. yüzyıla genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin hem seküler bir gelişme yaşadığı, hem de sosyal hayatın birçok alanında nüfuzunu artırarak sosyal alanda siyasallaştığı dönemdir. Ancak bu durum; aile, mahalle ve köy içerisindeki sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tamamıyla son bulduğu anlamına da gelmemektedir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, toplumun yapı taşı olan aile kurumunu ve çocuğu hem maddî hem de manevî anlamda korumak üzere bir takım stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bunlardan biri de; çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocukların *tev'em maaşı* uygulaması ile himâye edilmesini ihtiva etmektedir (Karpat, 2002, s. 90, 121-122, 158-160; Ortaylı, 2002, s. 4; Demirci Akyol, 2011, s. 70-71; Karataş, 2015, s. 17-18; Taşkesen, 2017, s. 60).

Sözlükte “*İkiz, çift doğan çocuklar, eş ve benzer*” (Muallim Nâci, 1995, s. 294; Şemseddin Sâmî, 1998, s. 447) anlamlarına gelen *tev'em* kelimesi, genel olarak ikiz, üçüz ve dördüz gibi çoğul gebelikler neticesinde dünyaya gelen çocukları ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nde, çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara ve ailelerine ödenen yardım parasına da bu kapsamda *tev'em maaşı* denilmiştir. Arapça kökenli olan bu tabir, Osmanlı Arşiv belgelerinde “*batn-ı vahidden tev'em olarak tevellüd itmiş olan Asiye ve Safiye nâm kız çocukları*” (BOA. DH. MKT. 365/29)³ ve “*iki kız ve bir erkek olarak tev'emât üç çocuğu birden tevellüd eylemiş*” (BOA. BEO. 3354-251509) şeklinde olmak üzere her iki manasıyla da kullanılmış olup; bu çalışmada ise çoğul gebeliklerin tümünü ifade etmek üzere eş ve benzer anlamlarında kullanılmıştır.

Tev'em maaşı ile ilgili daha önce yapılmış olan üç çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki Güven Dinç, Fatma Şimşek ve Haldun Eroğlu'nun “*Osmanlı İmparatorluğunda Tev'em Maaşı*” isimli makaleleridir (2009, s. 77-100). 2009 yılında yayınlanan bu makale, tev'em maaşı uygulamasının Osmanlı'nın hamiliğinden ileri geldiği ve nüfusu artırmaya yönelik bir teşvik olduğu hipotezine dayanmaktadır. Çalışmada; tev'em maaşının çocuklara bağlanan bir aylık olmasının yanı sıra ebeveynlere de ödendiği, hatta şeyh ve seyit gibi kişilerin ulema sınıfından olmaları nedeniyle, yani dinî politikadan kaynaklı olarak fazla miktarda maaş aldıkları ileri sürülmektedir. Merkez-çevre arasındaki düzenin sağlanması hususuna kanıt niteliğinde görülen bu çalışmada, tev'em maaşı ödemelerinin herhangi bir din ayrımı gözetilmeden tamamıyla bir sosyal devlet anlayışı çerçevesinde tatbik edildiği de ifade edilmektedir. Bu konudaki çalışmalardan bir diğeri, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)'nde “*II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı*” adı ile neşredilen çalışmadır (Cengiz, 2017, s. 57-78). Gül Hanım Cengiz tarafından 2017 yılında hazırlanarak yayınlanan bu çalışmada ise tev'em maaşının hem bir sosyal yardım uygulaması olduğundan hem Osmanlı nüfusunu artırmaya yönelik bir teşvik amacı güttüğünden, hem de devlet görevlileri için bir teşvik niteliği taşıdığından bahsedilmektedir. Önceki çalışmada olduğu gibi Cengiz de, tev'em maaşı uygulamasının sosyal devlet anlayışı ile tatbik edildiğini ve II. Abdülhamid döneminde bu olgunun belirgin bir hal aldığını zikretmiştir. Konuyla ilgili yapılan üçüncü çalışma ise 6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi'nde Esra Bembeyaz tarafından “*Osmanlı Devleti'nde Tev'em Maaşı*” adı ile sunulan bildiridir (Bembeyaz, 2017, s. 163-172). Bembeyaz, Osmanlı'nın klasik döneminde vakıflar aracılığıyla yapılan sosyal yardımların XIX. yüzyılın şartlarına ayak uydurarak kurumsal bir dönüşüm yaşadığını ve bu kurumsallaşmanın sonuçlarından birinin de tev'em maaşı uygulaması olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte Bembeyaz'ın çalışmasında tev'em maaşı gibi fakir ve muhtaç halka yapılan yardımlar, XIX. yüzyılda savaş ve göç gibi etkenlerle ülke genelinde artan yoksulluğun sonucu olarak görülmektedir. Adı geçen çalışmalara ilaveten 11-13 Kasım 2016

³ “Tev'em” ifadesinin benzer şekildeki kullanımları için bk. (BOA. HAT. 1338/52280; BOA. DH. MKT. 1495/70; BOA. DH. MKT. 1735/31; BOA. A. MKT. MHM. 120/64).

tarihlerinde gerçekleştirilen IX. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu'na Zekeriya Kurşun tarafından "*Üsküdar'da Tev'em (İkiz Çocuklar) Maaşı Uygulaması*" adı ile müracaat edilmiş; ancak sempozyumun özet kitabında bu çalışmanın özetine yer verilmesine rağmen bildiriler kitabında yayınlanmamıştır. Netice itibarıyla söz konusu çalışmalar benzer temeller üzerine kurulmakla birlikte meseleyi detaylı olarak ele alamadıkları görülmüştür. Bu çerçevede konuyla ilgili eksikliklerin giderilmesi açısından meselenin yeniden incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüş ve tev'em maaşı uygulaması; yeni bilgi ve belgeler çerçevesinde, konuya farklı bakış açıları ve yorumlar geliştirilerek tarafımızdan ele alınmaya çalışılacaktır.

"*Tev'em Maaşı: Osmanlı Devleti'nde Çoğul Gebelikler ile Dünyaya Gelen Çocukların Himâyesi*" adlı çalışmamızda; tev'em maaşının kimlere ödendiği, maaşın ne kadar süre ve miktarda verildiği, uygulamanın ne zaman başladığı, bölgelere veya çocukların sayısına göre uygulamada farklılıkların bulunup bulunmadığı, tev'em çocukların babalarının mesleğinin ya da sosyal statülerinin maaş tahsisinde bir etken oluşturup oluşturmadığı ile maaş talebinin bölgelere göre yoğunlukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmamızda, maaşların devletin hangi biriminden ödendiği ile devletin bu maaşı ödeme nedeni üzerinde durulmuştur. Ayrıca tev'em maaşının daha önceki çalışmalarda nüfusu artırmaya yönelik uygulamalardan biri olduğundan söz edilmekte olup, bu hususun teyit edilebilmesi için nüfus politikasının tev'em maaşının ödenmesinde etkin bir rol oynayıp oynamadığı da sorgulanmış; aynı zamanda çocukların ebeveynlerinin maddî açıdan durumu iyi olsa da meslek durumlarının maaş tahsisinde ayrıcalık oluşturup oluşturmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde tev'em maaşı ile ilgili yaklaşık 1.000'e yakın dosya tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklem büyüklüğü ise bu dosyaların 1/5'i ile sınırlandırılmıştır. Örneklem seçiminde, seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmış ve bu şekilde farklı dönemlere ait 200 adet dosya seçilmiştir. Ancak tev'em maaşının ne zaman başladığını ve ne zamana kadar devam ettiğini belirlemek, vilayetler arası benzer veya farklı uygulamaları tespit edebilmek; ayrıca çocuklara verilen maaşı, sütannelere ödenen maaşla mukayese edebilmek üzere sonradan 10 adet dosya daha örneklemeye dâhil edilmiştir. Dolayısıyla örneklem büyüklüğünü toplamda 210 adet dosya, ekleriyle birlikte 360 adet belge oluşturmaktadır. Bu dosyaların 163'ünü maaş talebi ve tahsisi, zam isteği ve maaş talebinin reddi teşkil ederken; geriye kalan 47 dosyayı ise uygulamada tereddüde düşülen konular ve kararların vilayetlere bildirilmesini ihtiva eden merkez ile vilayetler arasındaki yazışmalar oluşturmaktadır. 163 dosyadan 182 adet veriye ulaşılmıştır. Bu veriler; çoğul gebeliklerin türü, maaş miktarı ve ödemeyi yapan kurum bilgisinin yanı sıra ebeveynlerin mesleği, statüsü ve ikamet yerleri gibi muhtelif hususlara göre istatistiksel olarak değerlendirmeye alınmıştır.

A. UYGULAMANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Daha önce ifade edildiği gibi Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde maaş talebi, tahsisi ve uygulamanın nasıl yapılacağına dair bilgileri ihtiva eden merkezle vilayet arası yazışmaların bulunduğu yaklaşık 1.000'e yakın belgeye ulaşılmıştır. Bu belgelerde, "*mevzuu bâhis olan tev'em çocuklara kadimden berü virilegelmekte olan ulûfenin tahsisi Tanzimât'tan evvel idüğü maliye hazinesince dermeyan kılınmakta*" (BOA. ŞD. 572/13; BOA. ŞD. 295/19, Lef 3) olduğu belirtilmekte; ancak H. 1277 / M. 1860 senesinden evvel tutulan kayıtların düzenli olmaması nedeniyle tev'em maaşı uygulamasının tam olarak ne zaman başladığından bahsedilmemektedir (BOA. ŞD. 295/19). Ayrıca 1791 senesine ait bir belgede geçen "*emsali sual olundukda bu misüllü batn-ı vahidden üç nefer evladı tevellüd idenler sabite-i hürrmet*

olduklarına binaen" (BOA. HAT. 273/16054)⁴ ifadesinden de anlaşılacağı üzere tev'em maaşının daha önceki yıllarda verilmeye başlandığı, ancak sistemin tam olarak şekillenmediği söylenebilir.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden takip edebildiğimiz kadarıyla tev'em maaşı ile ilgili örneklerin en eski tarihli H. 24 Şaban 1181 / M. 15 Ocak 1768 (BOA. AE. SMST. III. 15-963)⁵ olmak üzere Sultan III. Mustafa dönemine denk gelmektedir. Söz konusu belgede, tev'em çocuklara maaş tahsis edilirken başka örneklerle karşılaştırılmadığı için maaş tahsisinin daha eski bir uygulama olup olmadığı bilinmemektedir. İncelediğimiz belgelerde, çoğul gebeliklerde çocuklara ödenen maaşın günümüze en yakın tarihli, H. 7 Muharrem 1339 / M. 21 Eylül 1920 (BOA. DH. UMVM. 96/66) tarihine tekabül etmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak tev'em maaşının en azından 1760'lardan itibaren muhtaç olan ailelere ödendiği; savaş, doğal afetler ve muhacir göçlerinden dolayı ekonominin zayıflamasına rağmen devletin son yıllarına kadar da bu uygulamayı devam ettirdiği söylenebilir (Dinç vd., 2009, s. 80-81, 88).

B. MAAŞ TAHSİSİ

İslâm hukukunda, çocuğun emzirilmesi, yedirilmesi, giydirilmesi, temizlenmesi, ahlâkî ve temel yaşam eğitiminin sağlanması; bunun yanı sıra çocuğun sevgi, şefkât ve merhamet ortamında yetiştirilmesi gereken döneme "*hidâne*" adı verilmektedir (Bilmen, 1950, s. 425; Bardakoğlu, 1998, s. 467). Hidâne dönemi çocukların doğumundan itibaren başlayarak erkek çocuklarda en az 7, en fazla 9 yaşına; kız çocuklarında en az 9, en fazla ise 11 yaşına kadar sürmektedir. Osmanlı toplumunda hidâne mühletini tamamlayan erkek çocuklar, genellikle babalarının veya bir meslek erbabının yanına çırak olarak verilir ve meslek edinmeleri sağlanır, böylelikle yardım yapılmasına gerek kalmazdı. Hidâne süreci sona eren kız çocukları ise hizmetçilik gibi işlerde çalışarak aile bütçesine katkı sağlar ya da evlenerek kocasının ailesi ile birlikte yaşamaya başlardı. Böylece anne ve babanın üzerindeki maddî yük de ortadan kalmış olurdu (Bilmen, 1950, s. 435; Karakoç, 2015, s. 155, 167-170). Dolayısıyla Osmanlı toplumunda bir aile için çocukların en masraflı ve bakıma muhtaç olduğu dönem hidâne sürecidir. Yani doğdukları andan itibaren 7-9 yaşına gelene kadar ki zaman zarfında beslenme, bakım ve giyim gibi temel ihtiyaçları maddî anlamda aileyi zorlamaktadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti, ailenin gelirinde uzun süreli olarak meydana gelen sıkıntıyı hafifletmek için çoğul gebeliklerle dünyaya gelen her bir çocuğa aylık⁶ veya günlük⁷, hatta bazen "*pâre-i üçerden onar akçe*" (BOA.

⁴ Şuhut Kasabası'ndan Şerife Fatma isimli bir kadının, Hasan, Hüseyin ve Fatma adlarındaki üç çocuğu tek seferde dünyaya getirdiği için "*emsâl-i keyfiyeti Anadolu Muhasebesi'nden lede's-suâl*" olup Dergâh-ı Âlî topçu ustalarından Ali'nin de üç çocuğunun olduğu ve İstanbul Gümrük Mukataası'ndan çocuklarının her birine günlük beş akçe maaş tahsis edildiği anlaşılmıştır. Bu sebeple Şerife Fatma'nın da çocuklarına yine gümrük malından günlük beşer akçe maaş bağlanmıştır (BOA. HAT. 539/26564).

⁵ Tev'em maaşı ile ilgili daha önceki yapılan çalışmalarda, en erken tarihli belgenin H. 29 Zilhicce 1205 / M. 29 Ağustos 1791 tarihine ait olduğundan bahsedilmektedir. Hatta Güven Dinç, Fatma Şimşek ve Haldun Eroğlu tarafından hazırlanan çalışmada, hicrî tarihin miladi tarihe çevrilmesinde hata yapılmasından dolayı bu tarih, M. 20 Eylül 1789 olarak verilmiştir. Bu çalışmadan faydalanarak en erken tarihli maaş tahsisi hakkında bilgi veren Gül Hanım Cengiz de en erken maaş tahsisinin 1789 yılına, yani III. Selim dönemine tekabül ettiğinden bahsetmiştir. Ancak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız incelemeler neticesinde 1768 senesine tekabül eden ve maaş tahsisini ihtiva eden bir belgeye rastlanmıştır. Muhtemelen bu durum daha önce yapılan çalışmalar esnasında bir kısım arşiv dosyasının henüz araştırmaya açılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hususa ilaveten Esra Bembeyaz'ın çalışmasında Sultan III. Mustafa dönemine ait olan ve maaş tahsisini ihtiva eden en eski tarihli bu belge kullanılmış; fakat hicrî senenin 1181 yerine 1281 olarak okunmasından dolayı hata yapılmıştır (Dinç vd., 2009, s. 80-81; Bembeyaz, 2017, s. 165; Cengiz, 2017, s. 60).

⁶ Aylık olarak ödenen maaş örnekleri için bk. (BOA. DH. MKT. 1603/56; BOA. DH. MKT. 1735/48; BOA. DH. MKT. 1736/12; BOA. DH. MKT. 1753/62; BOA. DH. MKT. 1755/81; BOA. DH. MKT. 1763/39; BOA. DH. MKT. 1763/43; BOA. DH. MKT. 1845/22; BOA. DH. MKT. 1845/41; BOA. DH. MKT. 2577/3).

⁷ Günlük olarak ödenen maaş örnekleri için bk. (BOA. HAT. 668/32570; BOA. C. BLD. 78/3867).

HAT. 213/11577; Bembeyaz, 2017, s. 166) gibi taksitli olarak maaş tahsis etmiştir. Tev'em maaşı tahsis edilmesinin en önemli şartı, çoğul gebeliklerle çocuk dünyaya getiren ailenin, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede fakir olmasıdır⁸. Dolayısıyla ebeveynlerin bu durumu belgelere "*erbâb-ı ihtiyacdan*" (BOA. DH. MKT. 294/63), "*efkâr-ı fukarâdan*" (BOA. DH. MKT. 200/60, Lef 1; BOA. DH. MKT. 295/33), "*infâk ve idarelerine mukadder olmadığından*" (BOA. DH. MKT. 200/60, Lef 1), "*kisve ve nafakalarını tedârikden aciz idüğünden*" (BOA. HAT. 1338/52239), "*fakr û hâli cihetiyle*" (BOA. DH. MKT. 1750/110; BOA. DH. MKT. 286/23; BOA. DH. MKT. 361/15) ve "*tev'em olarak tevellüd iden çocukların idaresinden aciz olduğundan bahisle*" (BOA. DH. MKT. 1738/51) şeklindeki ifadelerle yansımıştır (Dinç vd., 2009, s. 82, 87; Bembeyaz, 2017, s. 166; Cengiz, 2017, s. 59-60).

Tev'em çocukları dünyaya gelen aileler veya bu ailelerin buldukları mahallin sakinleri tarafından ailelerin ikamet ettikleri bölgedeki idarî birime bir dilekçe verilerek ailenin durumu yetkili makama bildirilmekte ve çocuklar için "*emsali misüllü*" (BOA. A. MKT. NZD. 243/5; BOA. DH. MKT. 1421/11; BOA. DH. MKT. 1565/71; BOA. DH. MKT. 365/19), "*emsaline nazarân/tevfikân*" (BOA. MVL. 495/9)⁹ veya "*münasip miktarda*" (BOA. A. MKT. MHM. 116/93)¹⁰ maaş tahsisi talep edilmektedir (Dinç vd., 2009, s. 88; Cengiz, 2017, s. 62)¹¹. Bundan sonraki aşamada ise devlet görevlileri tarafından ailenin durumu, mahalle sakinleri veya ileri gelenleri arasında araştırılmakta; çocuklarının tev'em olduğu ve yardıma muhtaç bulunduğu teyit edilen ailelere maaş bağlanarak (BOA. AE. SMST. III. 15-963; BOA. ŞD. 295/19, Lef 11; BOA. DH. MKT. 1556/44; BOA. DH. MKT. 1743/42) bu kişilere berat (BOA. C. BLD. 75/3747) veya kupon (BOA. MF. MKT. 109/100) verilmektedir. Genellikle ailelerin idarî birime yaptıkları müracaatlar ve ilgili kişiler tarafından yapılan tahkikatın sonuçları Dâhiliye Nezareti'ne, bu nezaretin kaldırıldığı dönemde ise sadarete bildirilmekte; bu makamlardan alınan onay üzerine mahallî kurumlardan maaş ödemesi gerçekleştirilmektedir. Dâhiliye Nezareti'nin sadarettten ayrılarak 1869'da yeniden müstakil hale gelmesi ile maaş tahsislerinin tekrar belediyeler tarafından Dâhiliye Nezareti'nden talep edilmesi, ödemeler için de valilerin görevlendirilmesi usulüne devam edilmiştir (BOA. ŞD. 2327/11; BOA. DH. MUİ. 34/35; İpşirli, 1993, s. 414; Düzgün, 2009, s. 8; Cengiz, 2017, s. 62).

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak nadiren de olsa gelir düzeyi iyi olan, yani çocuklarının ve kendilerinin geçimlerini sağlayabilecek maddî güce sahip olan ailelere de çoğul gebeliklerin istisna olması¹² ve Osmanlı Devleti'nin hamiliği sebebiyle tev'em maaşı tahsis edildiği

⁸ Fındıklı Nahiyesi'nden Selime adlı bir kadın; eşinden boşandığını, evine ekmek ve mum alamayacak kadar kendisinin fakir olduğunu; ayrıca üçüz olarak kız çocuklarının dünyaya geldiğini beyan ederek bir arzuhal ile çocukları için tev'em maaşı talebinde bulunmuştur (BOA. C. BLD. 15/726).

⁹ Benzer örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1484/90; BOA. DH. MKT. 1762/98; BOA. DH. MKT. 71/1; BOA. DH. MKT. 118/13; BOA. DH. MKT. 169/3; BOA. DH. MKT. 275/60; BOA. DH. MKT. 283/7; BOA. DH. MKT. 359/67; BOA. DH. MKT. 363/64; BOA. DH. MKT. 2272/35; BOA. DH. MKT. 477/33; BOA. DH. MKT. 553/78; BOA. DH. MKT. 291/56; BOA. DH. UMVM. 96/57).

¹⁰ Diğer örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1692/121; BOA. DH. MKT. 200/60, Lef 1; BOA. DH. MKT. 2524/11; BOA. DH. MKT. 2550/141; BOA. DH. MKT. 935/43; BOA. ŞD. 1607/11; BOA. DH. İ. UM. 3/1).

¹¹ Örneğin; Beykoz Kazası'ndan ve Filibe muhacirlerinden olan Arif adlı kişi arzuhalinde durumunu, "*pençe-i fakr-û zarûret bütün bütün yakamı kavramış olmasına mebni artık bundan böyle emir ve iradelerine bakmaya iktidarım kalmayıp şâyeste-i merhâmet seniyye bulunmuş idüğünden*" şeklinde ifade ederek *emsali misüllü* olmak üzere çocuklarına maaş tahsis olunmasını talep etmiştir (BOA. DH. MKT. 365/29, Lef 1). Benzer örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1844/122).

¹² Örneğin; Şam Valisi tarafından 18 Nisan 1844 tarihinde Dersaadet'e gönderilen tahriratta, Şam civarına bir parmak kalınlığında karla karışık toprak yağdığı esnada, Şaur Kazası'nın Samadiye Mahallesi'nden Hacı Talip ve eşi Fatma'nın biri erkek dördü kız olmak üzere beşiz çocuklarının dünyaya geldiği belirtilmiştir. Herhangi bir maaş ve yardım talebinde bulunulmadığı anlaşılan belgede, merkezin durumdan haberdar edilmesi, muhtemelen yaygın

anlaşılmaktadır (BOA. HAT. 672/32878; BOA. DH. MKT. 706/50). Bu durumda tev'em maaşı tahsislerinin sebebi belgelere "şâyeste-i merhamet" (BOA. HAT. 273/16054; BOA. HAT. 539/26564) veya "şayân-ı merâhim ve eşfâk" (BOA. HAT. 539/26564) şeklinde yansımıştır (Dinç vd., 2009, s. 80). Buna karşın tahkikat sonucunda çocukların kisve ve infakını karşılamaya iktidarı olduğu anlaşılan ailelerin maaş talebinin reddedildiğine dair örnekler de bulunmaktadır (BOA. ŞD. 698/33)¹³. Hatta daha önceki çalışmalarda çocukların yaşlarının büyük olması, tev'em olmadıklarının tespit edilmesi ve çocukların babalarının devlet bünyesinde bir işe sahip olması nedeniyle maaş taleplerinin reddedildiğinden de söz edilmektedir. Bunun nedeni ise yoksul ve yardıma muhtaç kesim için kısıtlı miktarda ayrılan paranın gerçek anlamda ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, böylece toplumdaki adalet ve düzenin sağlanması olmalıdır (Düzgün, 2009, s. 19-20; Bembeyaz, 2017, s. 166-177; Cengiz, 2017, s. 59-60, 67).

Konuyla ilgili elde ettiğimiz 182 adet veriye istatistiksel olarak baktığımızda; bunların %52,20'sini maaş tahsisi, %36,26'sını maaş talebi, %10,99'unu diğer hususlar¹⁴, %0,55'ini ise maaş talebinin reddi oluşturmaktadır¹⁵. Tablo 1 ve Grafik 1'de görüldüğü üzere maaş tahsisi yüksek bir orana sahip iken maaş taleplerinin reddi ise oldukça düşüktür. Nitekim bu durum, ailelerin gelir düzeyinin düşük olduğunu ve aynı zamanda da devletin büyük oranda maaş taleplerini merhameten geri çevirmediğini düşündürmektedir (Dinç vd., 2009, s. 80). Bu hususa, herhangi bir sebeple yoksullaşan Osmanlı halkını Tanzimat'tan itibaren maaş ile koruma düşüncesi ve bu düşüncenin Meşrutiyet döneminde düzenli bir uygulama haline dönüştürülmesi eşlik etmektedir. Ayrıca bu durum; Osmanlı halkını koruma, kollama ve refah düzeyini artırma, buna ilişkin olarak da toplumun Sultan II. Abdülhamid'e olan bağlılığının güçlendirilmesi, yani iktidar stratejisi ile de ilintilidir (Dinç vd., 2009, s. 79; Cengiz, 2017, s. 58). Bununla birlikte Sultan'ın bu çabasını yalnızca iktidar stratejisi ile açıklamak eksik bir ifade olacaktır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan "sosyal devlet" anlayışı ile Padişah'ın, modern ve gelişmiş bir devlet imajı yaratarak bunu güçlendirmeyi hedeflediği de söylenebilir (Dinç vd., 2009, s. 79; Özbek, 2014, s. 585; 2016, s. 59, 123-124; Cengiz, 2017, s. 58).

Tablo 1: Tev'em Maaşı ile İlgili Belgelerin Konularına Göre Tasnifi

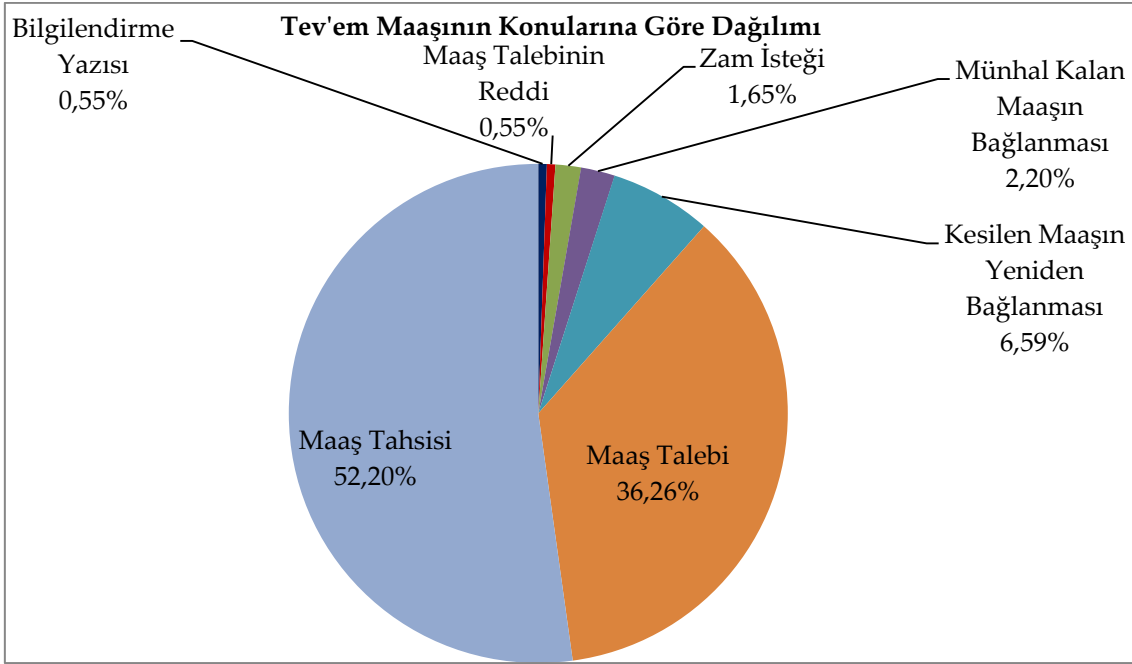
BELGENİN KONUSU	ADEDİ	YÜZDE ORANI
Bilgilendirme Yazısı	1	0,55%
Maaş Talebinin Reddi	1	0,55%
Zam İsteği	3	1,65%
Münhal Kalan Maaşın Bağlanması	4	2,20%
Kesilen Maaşın Yeniden Bağlanması	12	6,59%
Maaş Talebi	66	36,26%
Maaş Tahsisi	95	52,20%
GENEL TOPLAM	182	100%

olmayan gebeliklerden biri olan beşiz doğumunun bu olağanüstü doğa olayı ile beraber gerçekleşmesi bölge halkı tarafından garip karşılanmasıyla ilişkili olmalıdır (BOA. İ. DH. 87/4342).

¹³ Örneğin; orduda yüzbaşı rütbesine sahip olan Mehmet Azmi Efendi'nin tev'em çocuklarının iâşesine muktedir olabileceği anlaşıldığından maaş talebi reddedilmiştir (BOA. DH. MKT. 1513/32).

¹⁴ Belgelerin %10,99'luk kısmı bilgilendirme yazısı, zam talebi, münhal kalan veya kesilen maaşın yeniden bağlanması gibi hususları ihtiva etmektedir.

¹⁵ Tev'em maaşı ile ilgili belgelerin konularına göre tasnif ve dağılımı için bk. Tablo 1; Grafik 1.

Grafik 1: Tev'em Maaşı ile İlgili Belgelerin Konularına Göre Dağılımı

Tev'em çocuklara sahip olan aileler, kimi zaman çocuklarının dünyaya geldiği birkaç ay içerisinde, kimi zaman ise çocukları birkaç yaşında iken maaş talebinde bulunabilmektedir (Cengiz, 2017, s. 64)¹⁶. Hatta bazen bu ailelerin, maaş tahsis edilirken çocukların doğdukları tarihten itibaren almaları gereken maaşın hesaplanarak toplu bir şekilde kendilerine ödenmesini de talep ettikleri görülmektedir. Örneğin; 20 Haziran 1890 tarihinde Şehremâneti Celilesi'ne gönderilen bir tezkirede, Eftadyus isimli bir zimmînin ikiz çocuklarına otuzar kuruş maaş tahsis edildiği; ancak ailenin çocukların doğdukları andan itibaren maaş ödemesi yapılmasını istedikleri anlaşılmaktadır. Yine bu belgeden ailenin talebinin kabul edilerek çocuklarının doğumlarından maaş tahsisine kadarki geçen 33 aylık sürede birikmiş olan meblağın toplu bir şekilde aileye ödenmesine karar verildiği görülmektedir (BOA. DH. MKT. 1734/64)¹⁷.

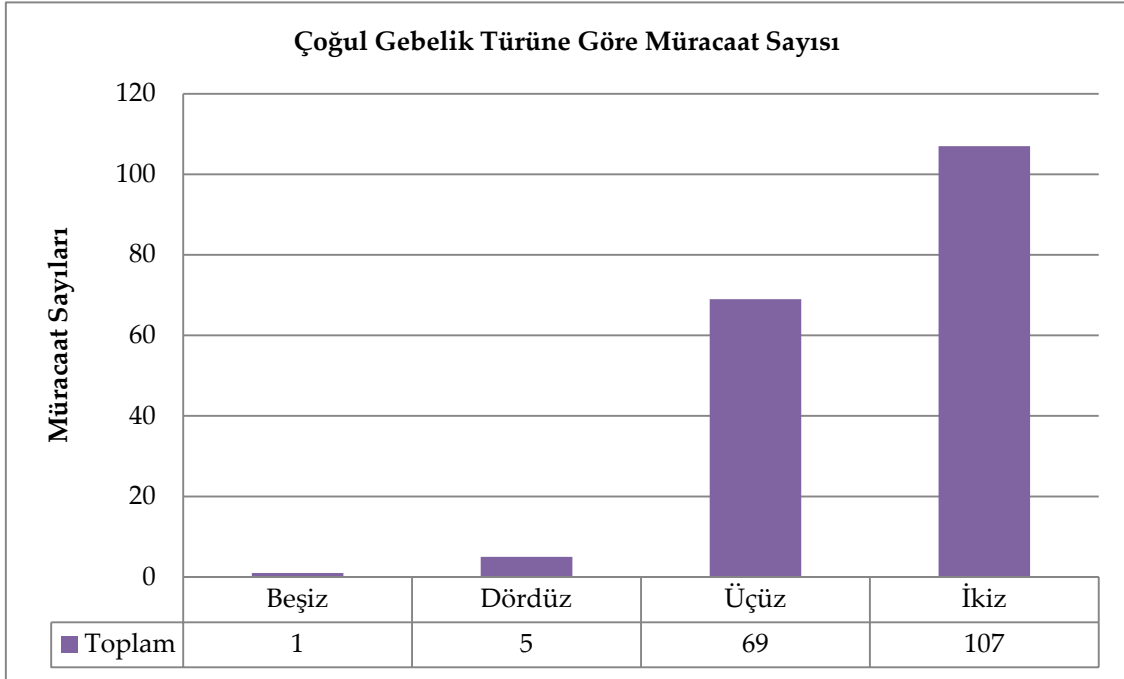
Osmanlı Devleti, ailelere tev'em maaşı verirken çocukların her birine ayrı olarak ödeme yapmaktadır. Her ne kadar muhtacın maaşı ile ilgili bir çalışma yapmış olan Mehmet Ali Düzgün, tev'em çocuklardan yalnızca birine maaş tahsis edildiğinden bahsetse de; belgelerde "beherine beşer akçeden on beş akçe" (BOA. HAT. 1339/52360; BOA. HAT. 1554/18, BOA. HAT. 543/26852; BOA. HAT. 667/32545; BOA. HAT. 668/32590; BOA. HAT. 670/32709) veya "otuzardan atmış gurus" (BOA. DH. MKT. 1733/61; BOA. DH. MKT. 704/68) gibi ifadelerle rastlanması tev'em olarak dünyaya gelen kardeşlerin her birine ayrı maaş bağlandığını göstermektedir (Düzgün, 2009, s. 20). Bununla birlikte Grafik 2 ve 3'te de görüleceği üzere maaş talep ve

¹⁶ Örneğin; Cebele Sancağı'ndan el-Mahmudü'l-Gazavi, ikiz çocuklarının işelerini üç yaşına kadar temin ettiği, artık çocukların kisque ve infakını karşılamakta zorlandığı için de maaş tahsis edilmesini talep etmiştir. Ancak bu konuda bir sarahat olmamasından dolayı üç yaşına gelen çocuklara maaş tahsisinin uygun olup olmadığı hususunda tereddüt edildiği Dersaadet'e gönderilen bir mazbatada beyan edilmiştir (BOA. DH. MKT. 439/8). Diğer örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1555/96; BOA. DH. MKT. 1731/56).

¹⁷ Benzer bir örnek için bk. (BOA. DH. MKT. 365/29, Lef 1).

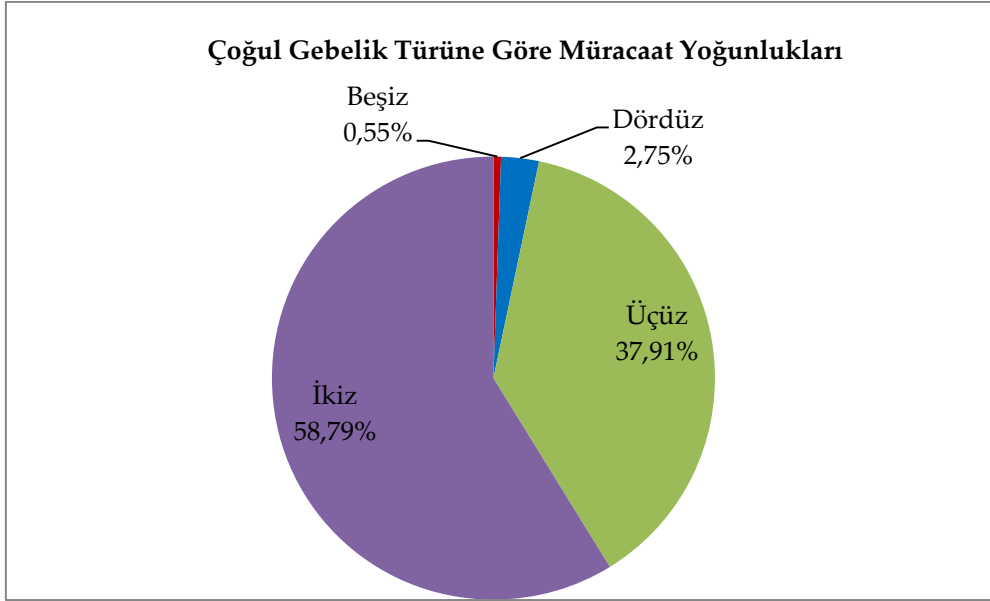
tahsislerinin çoğunluğunu ikiz ve üçüz gebelikler teşkil etmekte¹⁸; fakat maaş tahsisinde ve miktarında çocukların ikiz, üçüz, dördüz olmalarına veya cinsiyetlerine göre bir ayırım bulunmamaktadır. Ancak buldukları mahalde, muhtacın ve tev'em maaşlarına taleplerin çok olması; ayrıca ihtiyaç sahipleri için belediye hasılatından ayrılan gelirlerin de azalması sebebiyle ikizlerden yalnızca birine maaş tahsisi yapıldığı¹⁹ ya da birine maaş tahsis edilirken diğerine başka bir tev'em çocuğun veya muhtacının vefatından dolayı münhal kalan maaşın verildiği de görülmektedir (BOA. DH. MKT. 365/29; Cengiz, 2017, s. 61). Özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru tev'em maaşındaki artan talep, muhtacın maaşı alan kişilerden münhal olarak kalan toplu paralar ile karşılanmaya çalışılmıştır (Düzgün, 2009, s. 8-9; Cengiz, 2017, s. 59, 61-62; BOA. DH. MKT. 1451/26) 16 Aralık 1894 tarihli bir örneğe göre; Vidin muhacirlerinden ve berber esnafından olan Rıza Efendi'nin ikiz olarak doğan Hasan Fehmi ve Hüseyin Hüsnü adlarındaki çocuklarından birine, Dersaadet İkinci Daire-i Belediyesi dâhilindeki Cemal Ali Ağa'nın üç yaşına gelen Musa adlı oğlundan kalan münhal maaşın bağlanmasına ve bu maaşın Dersaadet Üçüncü Daire-i Belediye Veznesi'nden ödenmesine karar verilmiştir (BOA. DH. MKT. 359/68).

Grafik 2: Çoğul Gebelik Türüne Göre Müracaat Sayısı

¹⁸ Çoğul gebelik türüne göre müracaat sayıları ve yoğunlukları için bk. Grafik 2; Grafik 3.

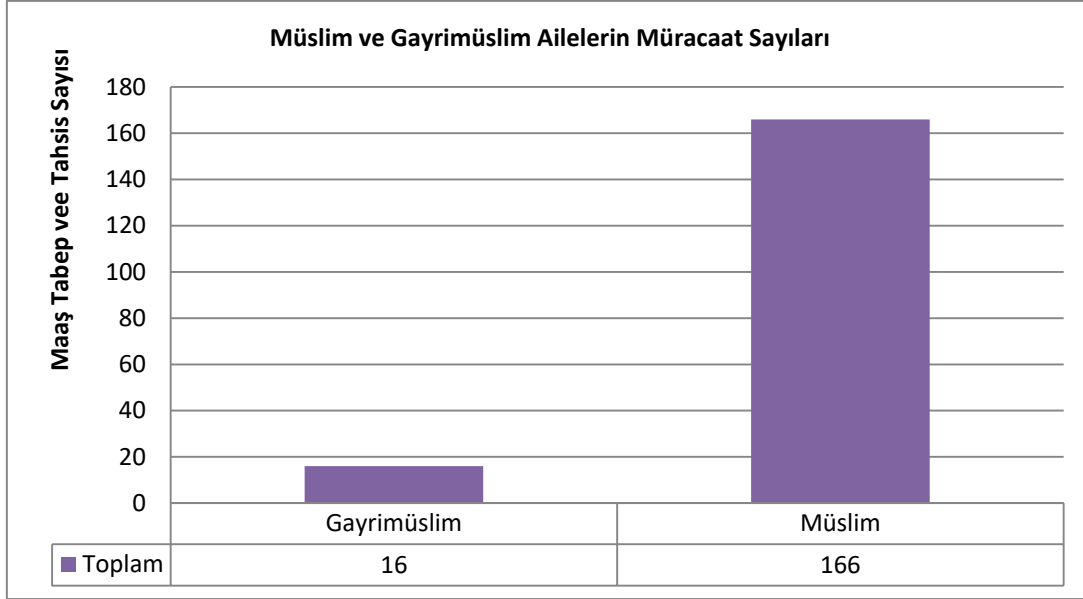
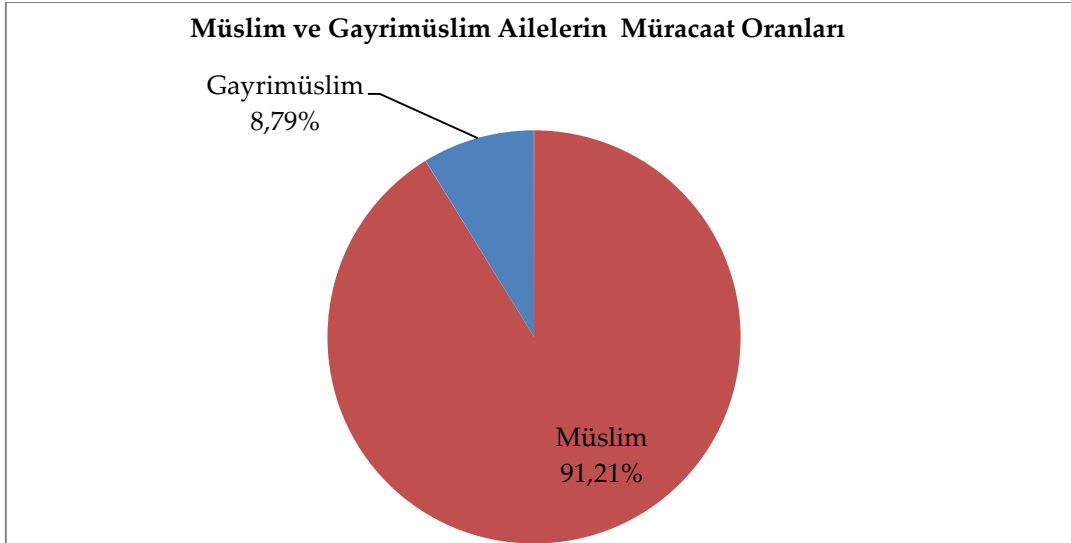
¹⁹ Konya Vilayeti'nde Abdurrahman adlı şahsın biri kız, ikisi erkek olmak üzere üçüz çocukları dünyaya gelmiş olup erkek çocukların her birine aylık otuzar kuruş maaş tahsis edilmiştir (BOA. A. MKT. NZD. 417/88).

Grafik 3: Çoğul Gebelik Türüne Göre Müracaat Yoğunlukları

Cinsiyete göre bir fark gözetmeyen Osmanlı Devleti'nin çoğul gebelikler neticesinde ikiz, üçüz ve dördüz çocuklara sahip olan ailelerin Müslim ya da gayrimüslim, Şiî ya da Sünnî olmasına bakmaksızın tev'em olarak doğan ve ebeveynleri fakir olan bütün çocuklara genel olarak aynı miktar ve şartlarda maaş tahsisinde bulunduğu anlaşılmaktadır (BOA. DH. MKT. 366/9; Dinç vd., 2009, s. 63, 91; Bembeyaz, 2017, s. 170; Cengiz, 2017, s. 61, 69)²⁰. Örneğin; Dersaadet'te ikiz çocukları dünyaya gelen Stefan isimli zımmîn'in yardıma muhtaç olması sebebiyle Dersaadet İkinci Daire-i Belediye Veznesi'nden ikiz çocuklarının her birine aylık otuzar kuruş maaş tahsis edilmiştir (BOA. DH. MKT. 1659/40). Bir başka örnekte ise; Yorgi veled-i Pano isimli şahsın yoksul olmasından dolayı Erdek Belediyesi'ne müracaat ederek ikiz çocuklarına maaş talebinde bulunduğu; belediye gelirlerinin kasabalardan hâsıl olması sebebiyle köy ahalisinin bu gelirden istifade edip edemeyeceği hususunda tereddüt edildiği anlaşılmaktadır. Ancak Dâhiliye Nezareti ile Karesi Mutasarrıflığı arasında yapılan yazışmada, tev'em çocuklara sahip olan ve fukara bulunan kişilere her şartta merhameten maaş tahsis edilmesi gerektiği, dolayısıyla Yorgi veled-i Pano'nun çocuklarına da maaş bağlanmasına karar verildiği görülmektedir (BOA. ŞD. 1607/11). Nitekim bu örneklerden yola çıkarak devletin ihtiyaç sahibi olan ailelere din ve mezhep ayrımı yapmaksızın maaş bağladığı söylenebilir. Üstelik daha önceki çalışmalarda da zikredildiği üzere Osmanlı Devleti'nin bunu tamamıyla bir sosyal devlet anlayışı içerisinde tatbik ettiği görülmektedir. (Dinç vd., 2009, s. 91; Bembeyaz, 2017, s. 170; Cengiz, 2017, s. 61, 69). Bununla birlikte Grafik 4 ve 5'te de görüldüğü gibi belgelerde gayrimüslimlere ait talep ve tahsis oranının Müslümanlara kıyasla daha az olduğu anlaşılmaktadır²¹. Bu hususta, ülke genelinde gayrimüslim nüfusun azlığı veya ekonomik durumlarının iyi olması gibi sebepler etkili olmuş olabilir (Dinç vd., 2009, s. 79-80, 89-91; Düzgün, 2009, s. 5; Bembeyaz, 2017, s. 167; Cengiz, 2017, s. 68-69).

²⁰ Diğer örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1565/21; BOA. DH. MKT. 1603/60; BOA. DH. MKT. 1604/12; BOA. DH. MKT. 1659/40; BOA. DH. MKT. 1714/21; BOA. DH. MKT. 1734/65; BOA. DH. MKT. 1740/29; BOA. DH. MKT. 1755/57; BOA. DH. MKT. 4/23; BOA. DH. MKT. 57/9; BOA. DH. MKT. 278/46; BOA. DH. MKT. 284/59; BOA. DH. MKT. 295/33; BOA. ŞD. 1607/11).

²¹ Müslim ve gayrimüslim ailelerin tev'em maaşına müracaat sayıları ve oranları için bk. Grafik 4; Grafik 5.

Grafik 4: Müslim ve Gayrimüslim Ailelerin Müracaat Sayıları**Grafik 5: Müslim ve Gayrimüslim Ailelerin Tev'em Maaşına Müracaat Oranları**

Tev'em maaşı, çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara tahsis edilen bir maaş olmasına rağmen ailenin fakirlik derecesine, ebeveynlerin boşanmış olmalarına, iş sebebiyle babanın başka bir şehirde bulunmasına veya eşlerden birinin vefatına bağlı olarak çocukların yanı sıra anneye veya babaya da "tev'em maaşı" adı altında bir ödeme yapılmaktadır²². Hatta tev'em çocuklardan birinin ölmesi üzerine münhal kalan maaşın ebeveynlerden birine bağlanması

²² Örneğin; Bolu Kasabası'nın Eski Cami-i Şerif Mahallesi'nden olan Şeyh Veli oğlu Aşçı Mustafa'nın tev'em çocuklarına aylık on beşer kuruş maaş ödendiği, merhamete şayan bir halde bulunmasından dolayı kendisine de 30 kuruş aylık tahsis edildiği bilinmektedir (BOA. DH. MKT. 1645/107). Diğer örnekler için bk. (BOA. A. MKT. 68/51; BOA. İ. DH. 149/7740; BOA. İ. MVL. 332/14271; BOA. İ. DH. 352/23228; BOA. İ. DH. 405/26761; BOA. A. MKT. DV. 164/48; BOA. DH. MKT. 1502/96; BOA. ŞD. 1607/11).

hususunda taleplerde bulunulduğuna dair örnekler de bulunmaktadır (BOA. C. BLD. 72/3564). Bu durum ailenin, çocuklara ödenen maaşla birlikte geçimlerini sağlayabilmeleri ve birinin maaşı kesildiğinde zor duruma düşmeleri ile ilişkilidir. Ancak 15 Aralık 1909 tarihinden itibaren tev'em çocuklardan birinin vefatı halinde münhal kalan maaşın ebeveynlerine tahsis olunmaması hususu vilayetlere bildirilmiştir (BOA. ŞD. 27/39; BOA. DH. MUI. 34/35). Muhtemelen bunun en önemli sebebi savaşlar, doğal afetler ve göçlerin ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi ile tev'em ve muhtacın maaşında talep artışlarının yaşanmasıdır. Dolayısıyla devletin, başka aileleri mağdur etmemek için böyle bir tedbir almış olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte refah sisteminde, Sultan II. Abdülhamid'in otokratik bir zemine oturttuğu ve daha geniş kitlelere ulaşmayı hedeflediği sosyal yardım politikasının kalıntılarının II. Meşrutiyet döneminde "bürokratik" ve "seküler" bir sistem kurma çabasıyla tasfiye edilme girişimi şeklinde de izah edilebilir (Dinç vd., 2009, s. 85-86; Özbek, 2014, s. 596-597; 2016, s. 332; Bembeyaz, 2017, s. 169; Cengiz, 2017, s. 65).

Osmanlı Devleti, çoğul gebeliklerle dünyaya çocuk getiren ve yardıma muhtaç halde bulunan ebeveynlere maddî desteğin yanında bu durumun istisna olması sebebiyle bir takım muafiyetler de tanımıştır. 14 Ekim 1799 tarihli bir örneğe göre; Bolu Sancağı'ndan Fatma Hatun adındaki bir kadının Hasan, Hüseyin ve Hanife adlarındaki üç çocuğu aynı anda doğurduğu için çocukların her birine günlük beşer akçeden toplamda on beşer akçe verilmesine karar verilmiştir. Ayrıca buldukları köyde sadece üç hane kalması sebebiyle avarız ve nüzul vergilerinden de muaf tutulmuştur (BOA. C. BLD. 75/3747)²³. Bir başka örnekte ise; Trabzon'un Tonya Nahiyesi'nden olan ve Erzincan'da Dördüncü Ordu İkinci Nişan Taburu Sekizinci Bölük eri olarak görev yapan Tennioğlu Mustafa'nın eşi Ayşe, iki sene ara ile üçüz ve dördüz çocuk dünyaya getirmiştir. Son doğumundan sonra anneye bir miktar atıyye-i senîyye verilerek çocukların her birine de otuzar kuruş maaş bağlanmış; ayrıca Trabzon Valisi'nin sadarete gönderdiği dilekçe ile Tennioğlu Mustafa'nın askerlik görevini tamamlamış sayılması talep edilmiştir (BOA. BEO. 556/41655; BOA. DH. MKT. 358/68)²⁴. Bununla birlikte daha önceki çalışmalarda tev'em olarak çocuk dünyaya getiren annelere hem fakir olmalarından dolayı hem de çoğul gebeliklerin istisna olması sebebiyle *sadaka-ı senîyyeler* veya *atıyye-i senîyyeler* verildiği; bunun Sultan II. Abdülhamid döneminden önce padişahın merhameti ve cömertliği sebebiyle Sultan II. Abdülhamid döneminde ise merkezî otoritenin güçlendirilmesi nedeniyle yapıldığından söz edilmektedir (Özbek, 2014, s. 586-587; Cengiz, 2017, s. 63, 65)²⁵. Nadir Özbek bu hususa ilaveten *sadaka-ı senîyye* ve *atıyye-i senîyye* gibi taltiflerin halka dağıtılırken olayın, törensel bir şekilde gerçekleştirildiğinden ve böylece hediye alan ile hediye veren kişiye önemli bir anlam yüklendiğinden de bahsetmektedir. Yani Sultan'a, ahalinin sorunlarıyla bir baba duyarlılığı ile ilgilenen padişah imajı; halka ise söz konusu babanın itaatkâr ve sadık evlatları rolü atfedilmiştir (Özbek, 2016, s. 124, 136, 148-149). Fakat incelediğimiz belgelerde, bu tür taltiflerin sayısı oldukça azdır ve bunların da genel olarak Sultan II. Abdülhamid dönemi öncesine tekabül ettiği görülmektedir.

Daha önceki yapılan çalışmalarda devletin ailelere tev'em maaşını tahsis ederken ulema sınıfının desteğini almak ve merkezî otoritenin güçlenmesini sağlamak amacıyla şeyh ve seyit

²³ Bir başka örneğe göre; Erzurum Vilayeti'nin Pasinler Kazası'ndan ve Yakak Karyesi'nden olan Esmâ adlı kadının hırsızlık sebebiyle üç aylığına ceza aldığı ve hapishanede bulunduğu süreçte de ikiz çocuk dünyaya getirdiği belirtilerek; cezasının tamamlanmasına da az bir süre kaldığı ifade edilerek affolunmasına karar verilmiştir. Ancak bu durum, yalnızca çoğul gebeliklerin istisna olması ile alakalı olmayıp çocukları yetiştirmek için hapishanenin hijyen ve diğer imkanlar açısından uygun olmaması ile de ilişkilidir (BOA. BEO. 1491/111755; Cengiz, 2017, s. 64).

²⁴ Diğer örnekler için bk. (BOA. BEO. 971/72814).

²⁵ Padişahın hediye ve ihsanları adı altında verilen tev'em maaşı örnekleri için bk. (BOA. A. MKT. 88/30).

gibi kişilere ekonomik durumları iyi olsa bile maaş bağlandığından; askerlere ise görevlerini iyi yapmaları için teşvik amaçlı hem maaş verildiğinden, hem de farklı şekillerde ödüllendirildiklerinden bahsedilmektedir (Dinç vd., 2009, s. 85, 93; Düzgün, 2009, s. 21-22; Cengiz, 2017, s. 65). Sultan II. Abdülhamid döneminde kamusal alanın ve refah sisteminin genel olarak dinî ve askerî bir zeminde şekillenmesi muhtemelen araştırmacıların durumu bu şekilde yorumlamasına sebep olmuştur (Özbek, 2014, s. 587; 2016, s. 44). Ancak Tablo 2’de de görüleceği üzere incelediğimiz belgelerde şeyh, seyit ve asker gruplarının müracaatlarının az olması²⁶, müracaat sayılarına oranla yarısının maaş taleplerinin veya zam isteklerinin durumlarının iyi olmasından dolayı reddedilmesi (BOA. ŞD. 700/2; BOA. ŞD. 295/19, Lef 11; BOA. DH. MKT. 1751/87; BOA. ŞD. 295/19, Lef 10), tev’em maaşı tahsislerinin meslekî gerekçelerle değil de, maddî sıkıntılar nedeniyle verildiğini göstermektedir (BOA. DH. MKT. 1513/32; BOA. DH. MKT. 1735/84; BOA. DH. MKT. 1755/109; BOA. DH. MKT. 1750/126; BOA. DH. MKT. 1774/138; BOA. DH. MKT. 344/59; BOA. DH. MKT. 2499/18; BOA. DH. MKT. 794/27; BOA. DH. MKT. 1068/49). Nitekim Osmanlı Devleti’nin tev’em maaşı uygulamasında, adil davranmaya çalıştığı dolayısıyla kişilerin mesleklerine göre bir ayrıcalık tanımadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tev’em çocukları dünyaya gelen ve ekonomik durumu zayıf olan farklı meslek gruplarından kişilere maaş tahsis edilmesinin yanı sıra Grafik 6’da da görüleceği üzere maaş ödemesi yapılan kişilerin %5’ini muhacirler oluşturmaktadır²⁷. Osmanlı Devleti, buldukları toprakları terk ederek Anadolu’ya gelen ve yeni yerleştikleri bölgelerde bir müddet geçim sıkıntısı yaşayan muhacirlere çeşitli şekillerde yardımda bulunmaktadır. Muhtemelen tev’em maaşı uygulaması da ikiz, üçüz gibi çocuklara sahip olan muhacir ailelerinin maddî sıkıntılarının giderilmesinde başvurdukları yöntemlerden biridir.

Tablo 2: Mesleklere Göre Tev’em Maaşı Müracaat Sayıları ve Yoğunlukları

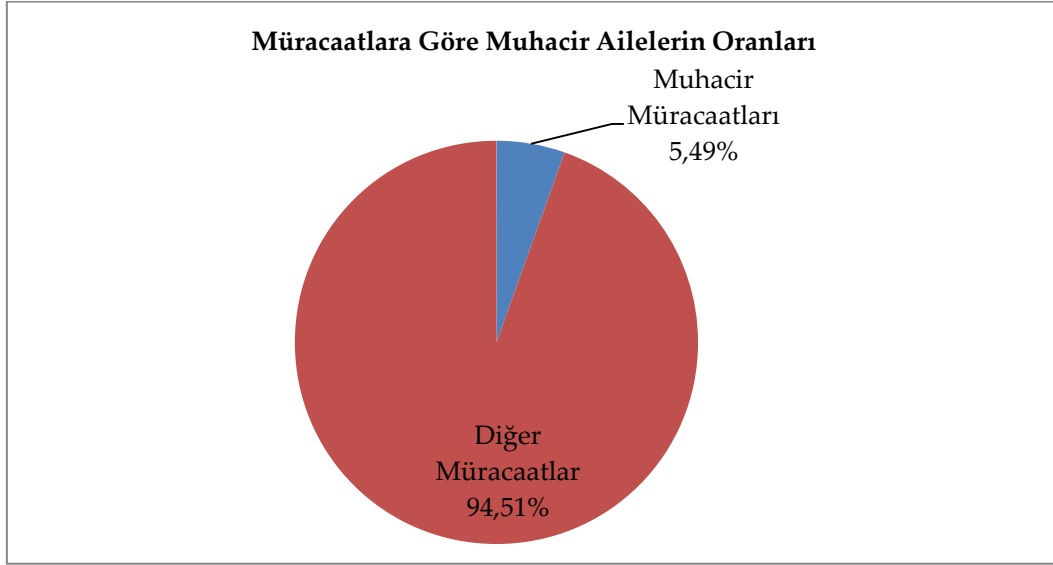
MESLEKLER	MÜRACAAT SAYILARI	YÜZDE ORANI
Aşçı	1	0,55%
Balçı	1	0,55%
Eskici	1	0,55%
Ferraş	1	0,55%
Fırıncı	1	0,55%
Gardiyan	1	0,55%
İmam	1	0,55%
Kahveci	1	0,55%
Kaptan	1	0,55%
Kaşıklı	1	0,55%
Kayıklı	1	0,55%
Küfeci	1	0,55%
Mahrec (Eğitmen)	1	0,55%
Naip	1	0,55%
Orman Bekçisi	1	0,55%
Sebzeci / Rençber	1	0,55%

²⁶ Mesleklere göre tev’em maaşı müracaat sayıları ve yoğunlukları için bk. Tablo 2.

²⁷ Muhacir ailelerin tev’em maaşına müracaat oranları için bk. Grafik 6. Muhacir müracaatları ile ilgili örnekler için bk. (BOA. DH. MKT. 1502/96; BOA. DH. MKT. 1504/94; BOA. DH. MKT. 1750/110; BOA. DH. MKT. 48/2; BOA. DH. MKT. 276/60; BOA. DH. MKT. 359/68; BOA. DH. MKT. 365/29; BOA. DH. MKT. 2420/95; BOA. DH. MKT. 706/50; BOA. BEO. 2068/155038; BOA. DH. MKT. 1211/85).

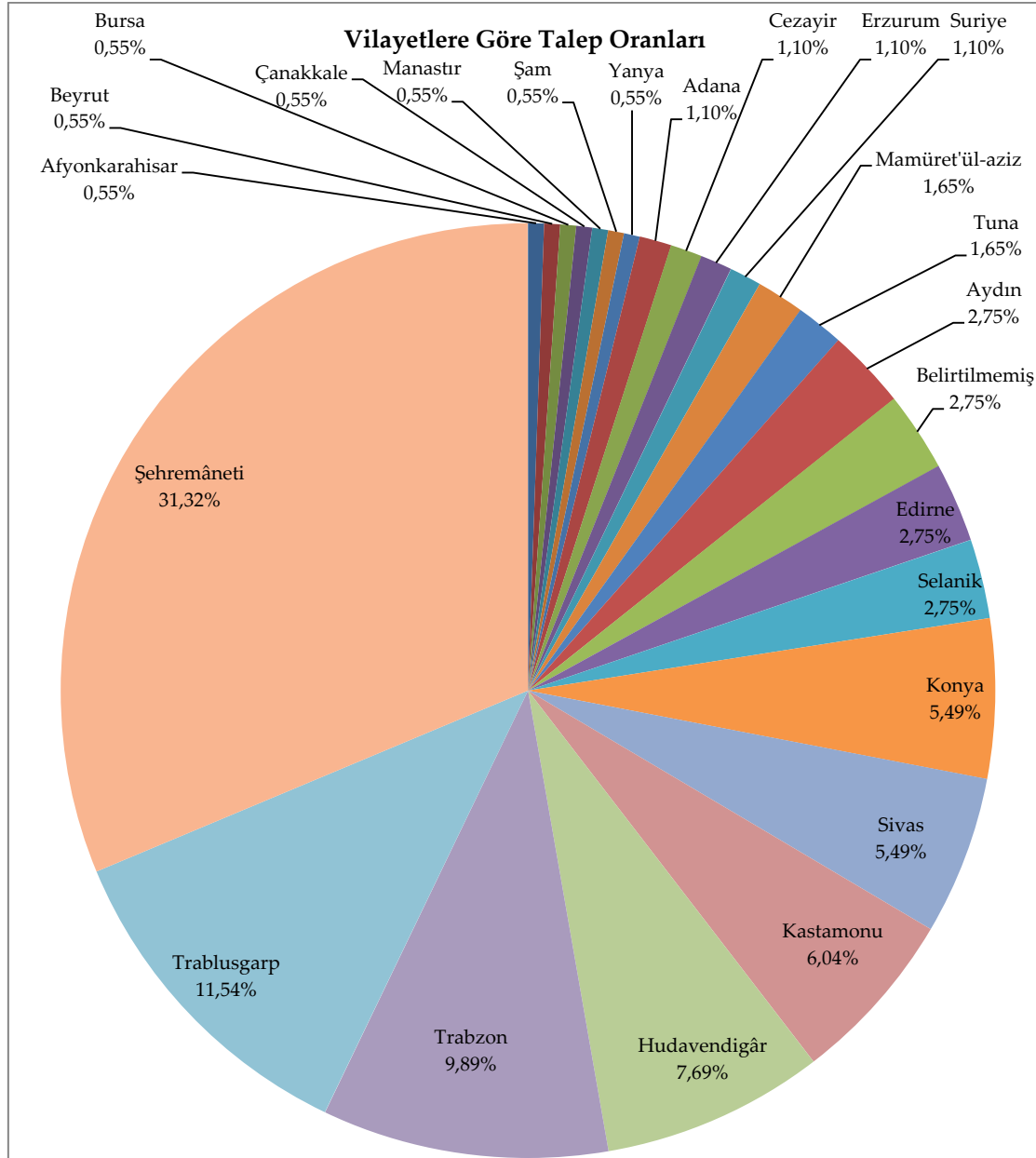
Tenzîfât Amelesi	1	0,55%
Terzi	1	0,55%
Top Ustası	1	0,55%
Şeyh / Postnişin	5	2,75%
Asker	10	5,49%
Belirtilmemiş	148	81,32%
GENEL TOPLAM	182	100,00%

Grafik 6: Müracaatlara Göre Muhacir Ailelerin Oranı

Maaş tahsisi, talebi, zam isteği ve taleplerin retlerini ihtiva eden belgeler incelendiğinde talep sahibi kişilerin belirli bölgelerde yoğunluk gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu husus, çoğul gebeliklerin görünme oranına bağlı olabileceği gibi Osmanlı Devleti'nde en fazla göç alan bölgelerden olması ile bölge nüfusunun fazlalığı; aynı zamanda bölge halkının gelir düzeyinin de oldukça düşük olması ile ilişkili olabilir. Elimizdeki verilere göre tev'em maaşı müracaatlarındaki en yüksek orana sahip vilayet %31 oranla İstanbul (Merkez Şehremâneti)'dur. İstanbul'dan bu kadar yüksek bir talep olmasının nedeni muhtemelen nüfus yoğunluğudur. İstanbul'dan sonra en fazla maaş talebinin olduğu vilayetler ise sırayla Trablusgarp, Trabzon, Hüdavendigâr, Kastamonu, Konya ve Sivas vilayetleridir. Bunlar dışında muhtelif vilayetlerden de müracaatlar gerçekleşmiş olup talep olarak oldukça düşük bir yüzdeye sahiptir.²⁸

²⁸ Vilayetlere göre talep oranları için bk. Grafik 7.

Grafik 7: Vilayetlere Göre Tev'em Maaşı Talep Oranları

Elimizdeki veriler, XVIII. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başları arasındaki dönemde tev'em maaşı talep ve ödemelerinin büyük oranının Anadolu vilayetlerine ait olduğunu göstermektedir. Ancak sosyal devlet politikası kapsamında Sultan II. Abdülhamid'in merkezden uzak ve dış tehdit altında olan bölgelerin kendisine bağlılığını artırmak ve söz konusu tehditleri bertaraf etmek üzere sosyal yardım açısından bazı bölgelere öncelik verdiği söylenebilir (Özbek, 2016, s. 51). Örneğin; Trablusgarp Vilayeti'nin maaş talep ve tahsisinde, %11,54'lük bir oranla önemli bir yüzdeye sahip olması bu şekilde açıklanabilir.

Tev'em maaşı ile ilgili yapılan daha önceki çalışmalarda, tev'em olarak doğan çocuklara ve ailelerine tahsis edilen bu maaşın en önemli sebebinin nüfus politikası olduğu

düşünülmektedir. Cengiz, doğrudan bu maaşın Osmanlı nüfusunun artırılmasına yönelik bir teşvik niteliği taşıdığını ifade ederken (2017, s. 60, 70); Dinç ve diğerleri ise XIX. yüzyılda sosyal devlet anlayışına uygun olarak yürütülen politikalarından birinin çocuk hakları ve yardımları olduğunu, çocukların korunup kollanması için devlet tarafından her türlü tedbirin alındığını, bu kapsamda değerlendirdikleri tev'em maaşı uygulamasının da Osmanlı'daki nüfus darlığının giderilmesi için devletin yürüttüğü politikalarından biri olabileceğini söylemektedir (2009, s. 79-80). Ancak bu hususun teşvik olarak değerlendirilmesinin kanaatimizce doğru olmadığı; tev'em maaşı tahsislerinin daha ziyade aile kurumunu korumak amacıyla yapılan bir uygulama olduğu yönündedir. Tev'em çocukları olan ve bu yardım parasını alan ailelerin çocuklarının hayatta kalabileceğinin veya bu ailelerin tekrardan çocuk sahibi olabileceğinin ve bu gebeliklerin yine ikiz, üçüz gibi doğumlarla sonuçlanabileceğinin güvencesi bulunmamaktadır. Buna karşın bebeklerinin zarurî ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelerin çocuklarını sokağa bırakmalarının veya evlatlık vermelerinin önüne bu şekilde geçilebileceği ve böylece aile kurumunun korunabileceği düşünülebilir. Tev'em maaşı ödemelerinin diğer bir sebebi ise Dinç ve diğerlerinin de belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin topluma karşı olan sorumluluğu, yani hamiliğidir (2009, s. 80). Örneklerde de açıkça görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, yoksul halkın refah düzeyini artırmak ve aile kurumunu korumak üzere çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara maaş tahsis etmiştir (Dinç vd., 2009, s. 80; Düzgün, 2009, s. 8; Cengiz, 2017, s. 60). Mahiyette bu sebeplerle ödenen tev'em maaşlarının; 33 yıl boyunca iktidarda kalan Sultan II. Abdülhamid'in iktidar stratejisi, yani merkez-çevre ilişkilerinin düzenlenme politikası ve Avrupa'ya karşı güçlendirmeye çalıştığı "modern sosyal devlet" imajı açısından bir araç olarak kullanıldığı da unutulmamalıdır (Dinç vd., 2009, s. 79; Özbek, 2014, s. 587; Cengiz, 2017, s. 58).

C. MAAŞ MİKTARI VE UYGULANMASI

Tev'em maaşı uygulaması ile ilgili erken tarihli belgelerde maaş tahsisi yapılırken ödemelerin gümrük malları ve mukataa gelirlerinden yapıldığı; bunların ise "Emtia Gümrüğü" (BOA. HAT. 1343/52471; BOA. İ. DH. 136/6990; BOA. A. MKT. 68/51), "İstanbul Gümrüğü" (BOA. HAT. 213/11577)²⁹, "Malikâne Mukataası" (BOA. HAT. 666/32406) ve "Mukataat Malları" (BOA. HAT. 277/16300) gibi ifadelerle belgelere yansdığı görülmektedir (Dinç vd., 2009, s. 86). Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belediye teşkilâtının ve yerel yönetimlerin şekillenmeye başlaması ile birlikte himayeye muhtaç kesimin korunmasına yönelik de bazı gelişmeler yaşanmış ve tev'em çocuklar ile muhtacine ödenmekte olan maaşların bu tarihten itibaren belediye gelirlerinden karşılanmasına karar verilmiştir (Ergin, 1995, C. 4, s. 1617, 1628, 1659; Özbek, 2014, s. 591; 2016, s. 60; Bembeyaz, 2017, s. 167; Cengiz, 2017, s. 62)³⁰. Gümrük ve mukataa mallarından ödeme yapılırken devletin tev'em çocuklar için ne kadar bir bütçe ayırdığı hususunda bir malumat bulunmamaktadır. Fakat muhtaç halkın idaresinin Şehremâneti'ne bırakılmasının ardından belediye gelirinden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan gelirin kırkta biri, tev'em çocuklar ve muhtacın maaşları için ayrılmıştır. Muhtemelen bu durum İslamiyet'te malın kırkta birinin yoksullara infak edilmesi zorunluluğundan, yani zekât anlayışından ileri gelmektedir (Düzgün, 2009, s. 8; Özbek, 2014, s. 591). Ancak tev'em

²⁹ Diğer örnekler için bk. (BOA. C. BLD. 70/3490; BOA. HAT. 1541/44; BOA. HAT. 626/30939; BOA. HAT. 669/32654; BOA. HAT. 1588/33; BOA. HAT. 531/26176; BOA. HAT. 759/35857; BOA. İ. MVL. 321/13645; BOA. İ. MVL. 324/13804; BOA. HAT. 1555/23).

³⁰ Maaşların belediye gelirlerinden ödendiğine dair örnekler için bk. (BOA. A. MKT. NZD. 143/100; BOA. A. MKT. NZD. 179/3; BOA. A. MKT. DV. 164/48; BOA. ŞD. 295/19; BOA. DH. MKT. 1345/30; BOA. DH. MKT. 1417/16; BOA. DH. MKT. 1491/65; BOA. DH. MKT. 1497/101; BOA. DH. MKT. 1504/94; BOA. DH. MKT. 1553/17; BOA. DH. MKT. 1565/48; BOA. DH. MKT. 1973/32; BOA. BEO. 1825/136835; BOA. BEO. 2068/155038).

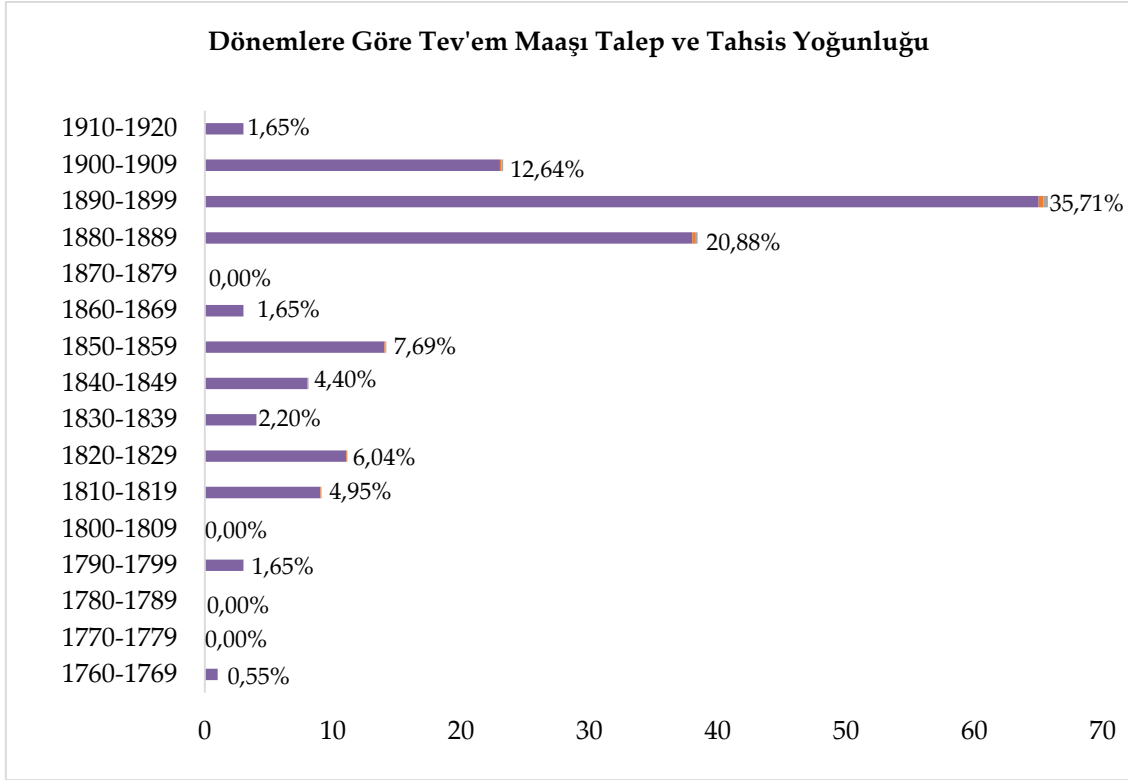
çocukların ve muhtacının maaş taleplerinde artış olması sebebiyle³¹ belediye gelirlerinden ayrılan kırkta bir oranındaki meblağ yeterli gelmemeye başlamış ve vilayetlerden gönderilen yazılarla bu hususta nasıl bir uygulamaya gidileceği merkeze sorulmuştur (BOA. DH. MKT. 1481/80BOA. DH. MKT. 1556/44; BOA. DH. MKT. 1689/156; BOA. DH. MKT. 1705/52; BOA. DH. MKT. 1715/63; BOA. DH. MKT. 1728/23; BOA. DH. MKT. 1775/18; BOA. ŞD. 1650/9). Devletin bu husustaki önerdiği çözüm ise buldukları mahallin belediye gelirleri maaş ödemesine yeterli gelmediği takdirde, tev'em maaşının vilayet dâhilindeki diğer kazaların belediyelerinden karşılanması şeklinde olmuştur (Dinç vd., 2009, s. 86-87; Bembeyaz, 2017, s. 168)³². Nitekim muhtacın maaşının kesilmesi ve tev'em maaşının da geciktirilerek ödenmesi gibi durumların uygun olmayacağı düşüncesiyle mümkün mertebe muhtaç halkın maaş ödemelerinin sekteye uğramamasına özen gösterilmiştir.

Tablo 3: Dönemlere Göre Tev'em Maaşı Müracaat Sayısı

SENE	MÜRACAAT SAYISI	YÜZDE
1760-1769	1	%0,55
1770-1779	0	%0,00
1780-1789	0	%0,00
1790-1799	3	%1,65
1800-1809	0	%0,00
1810-1819	9	%4,95
1820-1829	11	%6,04
1830-1839	4	%2,20
1840-1849	8	%4,40
1850-1859	14	%7,69
1860-1869	3	%1,65
1870-1879	0	%0,00
1880-1889	38	%20,88
1890-1899	65	%35,71
1900-1909	23	%12,64
1910-1919	3	%1,65
TOPLAM	182	%100,00

³¹ Tev'em maaşı taleplerinde yaşanan artış yoğunluğu için bk. Tablo 3; Grafik 8.

³² Örneğin; Mamüret'ül-aziz Vilayeti'nin Arapkir Kazası'nda Hacı Uşağı Köyü'nde ikamet eden Kantar oğlu Ahmet'in üçüz olarak çocukları dünyaya gelmiş olup vilayet dâhilindeki diğer kazaların belediye varidatından olmak üzere her birine münasip miktarda maaş tahsis edilmiştir (BOA. DH. MKT. 1887/84).

Grafik 8: Dönemlere Göre Tev'em Maaşı Talep ve Tahsis Yoğunluğu

1888 senesinden itibaren belediye gelirlerini oluşturan bazı vergilerin mal sandıklarına devredilmesi (BOA. DH. MKT. 1528/41; BOA. DH. MKT. 1728/23), buna ek olarak Gazhaneler İdaresi'nin de Şehremâneti'nden ayrılması sebebiyle belediye gelirlerinde bir düşüş yaşanmıştır (BOA. DH. MKT. 1754/85). Belediye gelirlerinde yaşanan bu düşüş, tev'em çocuklar ve muhtacîn maaşları için ayrılan meblağın da azalmasına sebep olmuş, muhtaç halkın mağdur edilmemesi için ise çeşitli vilayetlerden merkeze gönderilen tezkireler ile uygulamada bazı değişiklikler yapılması üzerine çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Örneğin Çatalca Mutasarrıflığı tarafından merkeze gönderilen bir mazbatada, tev'em maaşının mal sandıklarından ödenmesine müsaade edilmesi için talepte bulunulmuş fakat bu maaşların belediye hasılatından ödenmeye devam etmesi gerektiği merkez tarafından beyan edilmiştir (BOA. DH. MKT. 1528/41; BOA. DH. MKT. 1666/126)³³. Yine aynı durumda Kastamonu'daki fakir ve tev'em çocuklar için belediye hasılatından kırkta bire tekabül eden 4.140 kuruşun sene bitmeden harcanmış olduğu, sene sonuna kadar ödenecek maaşların yokluğundan dolayı muhtacînin bir kısmının maaşlarının kesilmek zorunda kalılabileceği merkeze bildirilmiştir. Bu hususta devletin yaptığı uygulama ise tev'em çocuklar ile muhtacîne, sene sonuna kadar belediye hasılatından 4.500 kuruş daha harcanması yönünde olmuştur (BOA. DH. MKT. 161/20; BOA. BEO. 321/24008). Taleplerin yoğun olduğu Trabzon Vilayeti'nde ise muhtacîn maaşlarının ödenmeyerek yalnızca tev'em çocukların maaşlarının ödenmesine, belediye geliri bulunmayan

³³ Mamüret'ül-aziz Vilayeti'nin önerisi ise kırkta bir olarak ayrılan belediye gelirinin yalnızca tev'em çocuklara yettiği, dolayısıyla belediye gelirlerinden ayrılan hasılatın yirmide bir olarak değiştirilmesinin uygun olacağı üzerine olmuştur. Ancak tev'em ve muhtacîne verilen maaşların H.1302 / M. 1884-1885 senesi hesap defteri incelendiğinde, kırkta bir olarak ayrılan hasılatın hala yeterli geleceği anlaşılabilir uygulamaya aynı şekilde devam edilmesi buyrulmuştur (BOA. DH. MKT. 1511/19; BOA. DH. MKT. 1766/32).

veya kazalarda doğan tev'em çocukların aylıklarının ise Merkez-i Vilayet-i Daire-i Belediyesi Hazinesi'nden karşılanmasına karar kılınmıştır (BOA. DH. MKT. 1568/120; Dinç vd., 2009, s. 86; Düzgün, 2009, s. 13, 19). Taleplerin artması ve belediye tarafından yoksul halk için ayrılan gelirin yeterli gelmemesi üzerine devletin birkaç yıl ara ile uygulamaya koyduğu diğer yöntemler, tev'em çocuklara ödenecek maaşın kız veya erkek fark etmeksizin 5 yaşına kadar ödenmesi (BOA. ŞD. 758/11), belediye gelirinden ayrılan kırkta birlik hasılatın ise yirmide bire çıkarılmasıdır (BOA. BEO. 200/14943; BOA. DH. MKT. 44/30)³⁴. Nitekim bu durum, 1887 senesinden itibaren tev'em çocukların maaşları için belediye hasılatından ayrılan meblağın yeterli gelmediğini ve bu hususta devletin devrin şartlarına ve imkânlarla göre çeşitli çözüm yolları bulduğunu göstermektedir (BOA. DH. MKT. 1740/116; Cengiz, 2014, s. 61-62).

Tev'em çocuklara ödenen maaşın miktarı ve para birimi, dönemlere göre farklılıklar arz etmektedir. Günlük olarak yapılan maaş tahsisleri akçe üzerinden ödenirken; aylık olarak yapılan ödemelerde para birimi olarak kuruş kullanılmıştır³⁵. Bu hususun en önemli sebebi para birimi ve değerinde yaşanan değişikliklerdir. Osmanlı Devleti para birimi olarak başlangıçtan 1688 yılına kadar akçe, 1688-1879 yılları arasında kuruş; 1879 senesinden devletin yıkılışına kadar ise lira-kuruş kullanmıştır (Öztürk, 2002, s. 806). Ancak Grafik 9'da da görüleceği üzere tev'em maaşlarının akçe olarak ödendiği 1768-1855 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nin para birimi kuruştur³⁶. Dolayısıyla para biriminin değişikliğinde keskin bir geçiş olmadığı, başka bir ifade ile para birimi değişse bile eski para tedavülünden kalkmadığı için kuruş kullanıldığı dönemde, akçe üzerinden de ödeme yapılabilmektedir (Dinç vd., 2009, s. 80, 84-85; Düzgün, 2009, s. 9; Bembeyaz, 2017, s. 168).

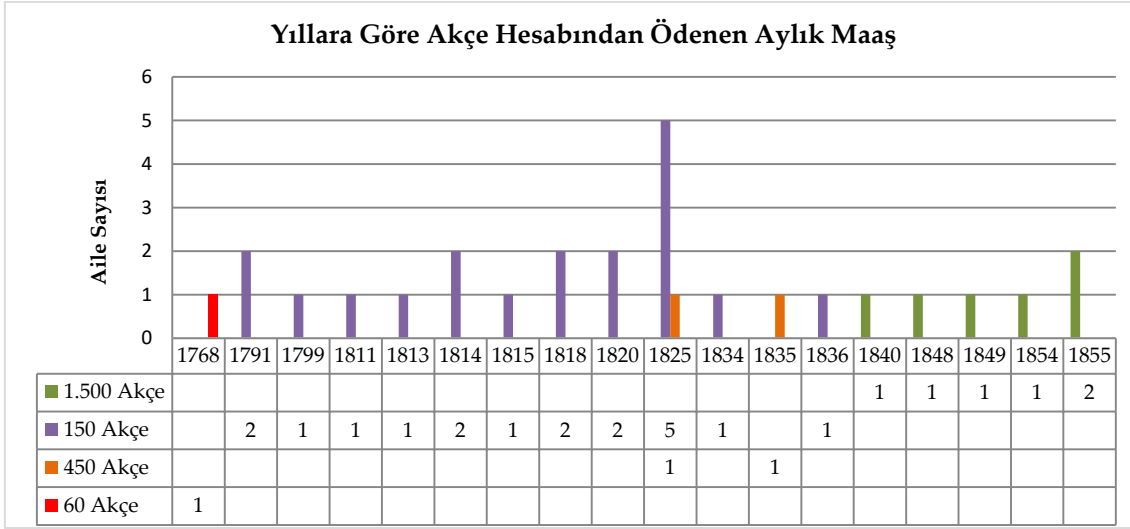
Kuruş ve akçe hesabından tev'em çocuklara ödenen aylıklar aşağıda grafiklerle belirtilmiş olup akçe hesabından ödenen ilk maaş 1768 yılına tekabül etmektedir. Yine bu yılda ödenen maaş miktarı, yapılan maaş tahsisleri arasında en düşük meblağı teşkil etmektedir. Grafik 9'da, 1791-1836 yılları arasında tev'em maaşlarının genel olarak kişi başına aylık 150 akçe olarak ödendiği; yalnızca 1835 yılında bir aileye çocuk başına 450 akçe maaş bağlandığı görülmektedir. 28 Nisan 1835 tarihli bu belgeye göre Tophane'de Karabaş Mahallesi'nde ikamet etmekte olan Ali adlı şahsın fukara olmasından dolayı üçüz kızlarının her birine günlük on beşer akçe maaş tahsis edildiği anlaşılmaktadır (BOA. HAT. 531/26176). Ancak babalarının mesleği, fakirlik derecesi veya maaş tahsisinde fazla ödeme yapılmasını gerektirecek bir bilginin bulunmaması sebebiyle tev'em olarak dünyaya gelen bu çocuklara neden emsallerinden fazla maaş bağlandığı tespit edilememiştir. 1840-1855 yılları arasında tev'em çocuklara yapılan ödemeler yine akçe üzerinden yapılmış olup muhtemelen zaman içerisinde akçenin değer kaybetmesi ve ailelerin ihtiyaçlarına yeterli gelmemesi sebebiyle bu süreçte kişi başına ödenen aylık maaş miktarı 1.500 akçeye çıkarılmıştır.³⁷

³⁴ Nadir Özbek, Sultan II. Abdülhamid'in dış politikası gereği Kudüs'te Müslümanlar için yeterli hayır kurumunun olmaması ve halkın ihtiyaç içinde bırakılmasının caiz olmadığı gerekçesiyle yoksul halka ayrılan belediye gelirlerini artırdığını söylemektedir (2014, s. 591-592).

³⁵ Ödemelerin akçe ve kuruş olarak ödenmesinin yanı sıra istisna olarak mecdiye olarak ödeme yapıldığına dair de örnek bulunmaktadır. Mecdiye olarak yapılan örnek bir ödeme için bk. (BOA. DH. MKT. 64/29).

³⁶ Bk. Grafik 9.

³⁷ Bk. Grafik 9.

Grafik 9: Yıllara Göre Kişi Başına Akçe Hesabından Ödenen Aylık Maaş

Grafik 9 ve Grafik 10'daki veriler, tev'em çocuklara 1855 senesinde hem akçe hem de kuruş hesabından maaş tahsis edildiğini göstermektedir³⁸. Bunun en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin bu yıldan itibaren çoğul gebeliklerle dünyaya çocuk getiren ailelere maaş ödemesini kuruş üzerinden yapmasıdır. Elimizdeki belgelere göre akçe hesabından yapılan son maaş tahsisi 1 Haziran 1855 (BOA. İ. MVL. 332/14271) tarihine, kuruş üzerinden yapılan ilk maaş tahsisi ise 27 Ağustos 1855 (BOA. İ. MVL. 338/14593) tarihine tekabül etmektedir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, başlardan itibaren akçe hesabı üzerinden günlük olarak ödediği tev'em maaşlarını, 1855 senesinin ikinci yarısından itibaren kuruş hesabından ve aylık şekilde ödemeye başlamıştır. Bununla birlikte 1855 yılından itibaren tev'em maaşları, 15 kuruş olarak ödenmiş (BOA. İ. MVL. 332/14271) ancak fakir halk için belediyeden ayrılan meblağın yeterli gelmemeye başlamasıyla H. 1283 / M. 1866-1867 senelerinde tev'em çocuklara ve muhtacine ödenecek maaş 12,5 kuruşa düşürülmüştür (BOA. ŞD. 295/19, Lef 6). Her ne kadar devlet devrin şartlarına ve imkânlarına göre böyle bir karar olsa da uygulamada tev'em çocuklara 15 kuruş maaş ödenmeye devam edilmiştir³⁹. 1887 senesine gelindiğinde ise muhtemelen maaş miktarlarının ailenin geçim sıkıntısını hafifletmeye yetmediği düşünüldüğü için kişi başına ödenecek bu aylıklar 30 kuruşa çıkarılmıştır (BOA. DK. MKT. 1460/59). Bununla birlikte 12,5 kuruş ödenen çok az kişi olduğu, genel olarak 1855-1860 yıllarında 15 kuruş, 1862-1906 yılları arasında ise çocuk başına aylık 30 kuruş ödendiği görülmektedir (Dinç vd., 2009, s. 83)⁴⁰.

Çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara kuruş hesabından ödenen maaş miktarları, akçeye oranla daha karmaşık bir ödeme çizelgesine sahiptir. Grafik 9 ve Grafik 10'da görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, tev'em çocuklara düzenli ve eşit miktarlarda maaş tahsis etmeye çalışmış; ancak taleplerin çok olması ve belediyeden ayrılan gelirlerin bu talepleri karşılamaya yetmemesi halinde ailelerin mağdur edilmemesi için düşük miktarlarda maaş tahsisi yapılmıştır. Örneğin; 1889 yılında 1 aileye 12,5 kuruş, 2 aileye 15 kuruş ve 12 aileye de aylık 30 kuruş üzerinden maaş tahsisi yapılmıştır. 12,5 kuruş üzerinden maaş ödenen tev'em çocukların aylıklarının neden az miktarda olduğu malumumuz olmamakla birlikte (BOA. MF. MKT.

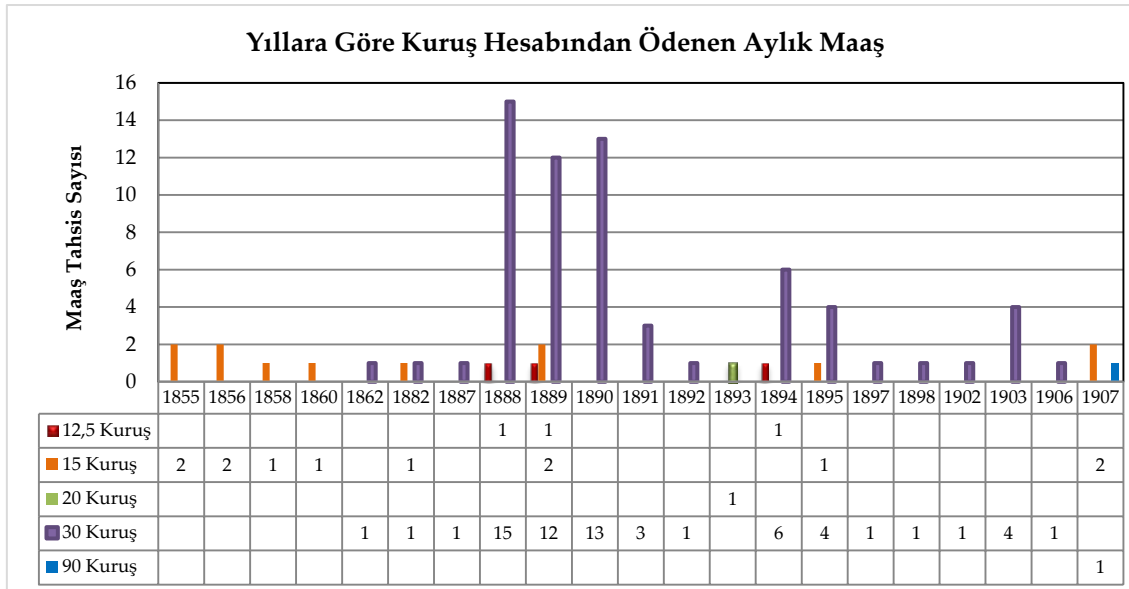
³⁸ Bk. Grafik 9; Grafik 10.

³⁹ Bk. Grafik 10.

⁴⁰ Bk. Grafik 10.

109/100) 15 kuruş olarak ödenen maaşlardan biri, tev'em çocukların babasının fakirlik derecesine (BOA. DH. MKT. 1659/28); diğerinin ise maaş taleplerinin yoğun olduğu ve bu yüzden fukaraya ayrılan belediye gelirlerinin yeterli gelmediği Trabzon Vilayeti'nde olması ile ilişkilidir (BOA. DH. MKT. 1685/63). 1882 (BOA. ŞD. 295/19), 1888 (BOA. DH. MKT. 1491/65), 1893 (BOA. DH. MKT. 43/12), 1894 (BOA. DH. MKT. 294/63), 1895 (BOA. DH. MKT. 365/29) ve 1907 (BOA. DH. MKT. 1211/85) senelerinde de tev'em çocukların ailelerine yine aynı sebeplerle düşük miktarlarda aylık tahsis edilmiştir. Nitekim bu şekilde, fukara halk mağdur edilmeden geçim sıkıntılarını bir nebze de olsa hafifletilmeye çalışılmıştır. Ancak 12 Mart 1907 tarihinde fakir olduğu teyit edilen Rençber Ali'nin üçüz çocuklarının her birine aylık 90 kuruş maaş bağlanmıştır (BOA. DH. MKT. 1022/34). Yapılan ödemeler arasında en yüksek meblağı ihtiva eden bu durum, muhtemelen ailenin çok fakir olması, yani "derece-i nihâyede" bulunması ile ilişkilidir.

Grafik 10: Yıllara Göre Kişi Başına Kuruş Hesabından Ödenen Aylık Maaş

Tev'em çocuklara farklı miktarlarda ödenen maaşlar, para birimlerine göre tasniflenerek yoğunlukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Günlük olarak maaşların %71,43'ünü 5 akçe, %21,43'ünü 50 akçe, %3,57'sini 15 akçe ve diğer %3,57'sini de 2 akçe teşkil etmektedir⁴¹. Aylık olarak ödenen yardım parasının ise %79,27'sini 30 kuruş, %14,63'ünü 15 kuruş, %3,66'sını 12,5 kuruş, %1,22'sini 20 kuruş ve diğer %1,22'lik kısmını ise 90 kuruş oluşturmaktadır⁴². 1791'den 1836'ya kadar kişi başına günlük 5 akçe, 1862'den 1906'ya kadar ise aylık olarak 30 kuruş tahsis edilmiştir⁴³. Nitekim her iki dönemde de 40 yılı aşkın bir süre boyunca bazı istisnalar hariç genel olarak aynı miktarlarda ödeme yapılmıştır. Özellikle emzirme döneminde bulunan ikiz, üçüz ve dördüz çocuklara sahip ailelerin en büyük sıkıntısı, annelerinin sütünün yeterli gelmemesidir. Dolayısıyla tev'em olarak dünyaya gelen çocuklara sütanne tayin edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Daha önceki tarihlerde sütannelere ödenen maaş miktarına ulaşamamışsa da sütanne için aylık ödenecek maaş; 1876 yılında 10 kuruş (BOA. YB. 021. 71/304, Lef 3), tev'em maaşı taleplerinin arttığı 1880-1900 yılları arasında 50 kuruş (BOA. ŞD.

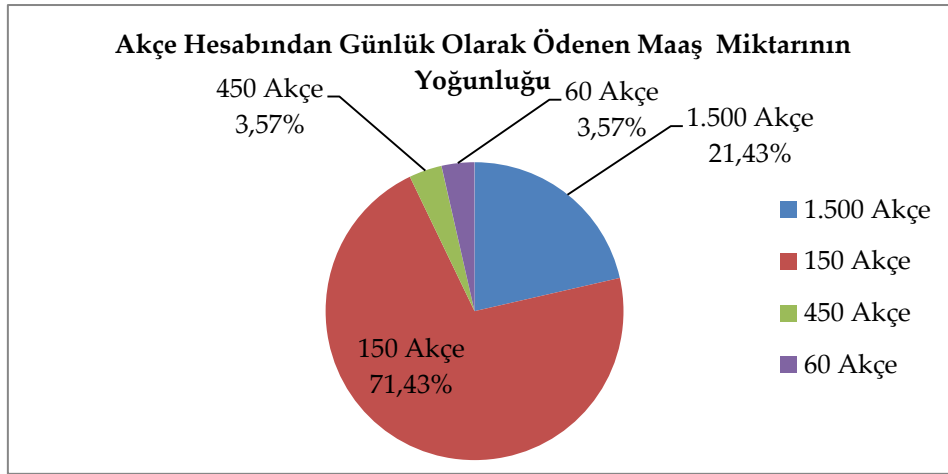
⁴¹ Bk. Grafik 11.

⁴² Bk. Grafik 12.

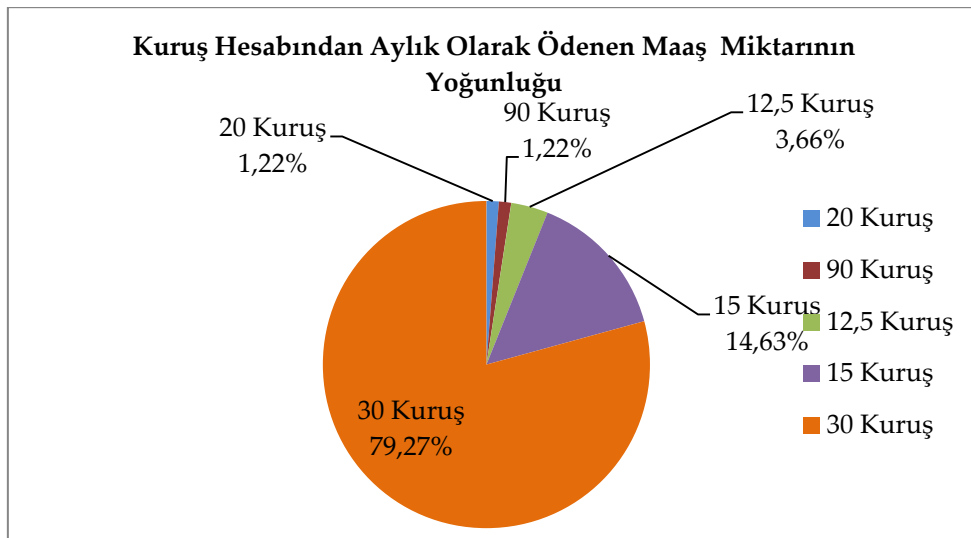
⁴³ Bk. Grafik 9, Grafik 10.

2015/25), 1900'lerin başında ise 250 kuruş (BOA. DH. MKT. 816/40) olarak belirlenmiştir (Cengiz, 2017, s. 65). Ayrıca bu tarihlerde kişi başına tahsis edilen tev'em maaşının 30 kuruş olduğu, çocukların ikiz olmaları halinde aileye toplamda 60 kuruş maaş ödendiği de göz önünde bulundurulursa tev'em maaşlarının 1900'lerin başına kadar sütanne maaşını karşılayabilecek miktarda belirlendiğini göstermektedir. Tev'em maaşına yönelik zam taleplerinin⁴⁴ çok az sayıda olması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Buna karşın Nurhan Mıstanoğlu, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Kırşehir'deki gıda fiyatlarını ele aldığı çalışmasında, dört kişilik bir ailenin asgarî yiyecek maliyetini 1.800-2.000 kuruş olarak hesaplamıştır (Mıstanoğlu, 2005, s. 254). Genel olarak Anadolu'da seyreden gıda fiyatlarının ve bir ailenin aylık ortalama gıda tüketiminin Mıstanoğlu'nun belirttiği maliyet civarında olduğu düşünülürse tev'em çocuklar için ödenen aylık maaşların aile bütçesine cüzî derecede bir katkı sağladığı söylenebilir.

Grafik 11: Akçe Hesabından Ödenen Günlük Maaş Yoğunluğu

Grafik 12: Kuruş Hesabından Aylık Olarak Ödenen Maaş Miktarının Yoğunluğu

⁴⁴ Zam talepleri ile ilgili örnekler için bk. (BOA. A. MKT. NZD. 84/32; BOA. ŞD. 700/2; BOA. ŞD. 295/19, Lef 11; BOA. ŞD. 295/19, Lef 10; BOA. DH. MKT. 1672/141; BOA. DH. MKT. 1751/87; BOA. DH. MKT. 43/12).

D. MAAŞ TAHSİSİNİN SONLANDIRILMASI

Tev'em maaşı, çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara başlarda "kayd-ı hayat" (BOA. ŞD. 295/19, Lef 6; BOA. ŞD. 295/19, Lef 3) şartıyla tahsis edilmiştir (Dinç vd., 2009, s. 85). Ancak ilerleyen dönemlerde tev'em maaşları taleplerinde artış yaşanması ve belediye gelirlerinin bu talepleri karşılayamaması nedeniyle devlet, çoğul gebeliklerle dünyaya gelen çocuklara maaş tahsis ederken yaş sınırlaması usulüne müracaat etmiştir. Öncelikle ikiz olarak dünyaya gelen çocuklardan birinin 3 yaşına gelmeden önce vefat etmesi halinde hayatta kalan çocuğun tev'em sayılmamasına (BOA. BEO. 323/24211) ve ikiz kardeşinin ölümünden sonra sağ olan çocuğun tev'em maaşına müracaat edemeyeceğine karar kılan Osmanlı Devleti, 3 yaşından önce tev'em çocuklara maaş tahsis edilse bile bu çocuklardan birinin yine 3 yaşına gelmeden önce ölmesi halinde, her iki çocuğun da maaşının kesilmesini uygun görmüştür (BOA. DH. MKT. 164/49; Bembeyaz, 2017, s. 169; Cengiz, 2017, s. 66)⁴⁵. Bu karara göre çocukların üçüz olarak doğmaları durumunda, üçüzlerden ikisinin vefat etmesi, vefat eden çocuklarla birlikte hayatta kalan kardeşlerinin de maaşının kesilmesini gerektirmektedir. Nitekim bu durum zaten fakir olan ailelerin tekrardan maddî sıkıntıya düşmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, tev'em olarak dünyaya gelen çocuklara 3 yaşından önce maaş bağlanmış olması şartıyla yine 3 yaşından önce birinin vefatı vuku bulur ise yalnızca ölen çocuğun maaşının kesilmesine, diğerinin ise 3 yaşına kadar maaşının ödenmesine karar vermiştir. Her ne kadar tev'em çocuklardan yalnızca birinin hayatta kalması, tek çocuk olarak doğmakla eşdeğer görülse de ve tekiz çocuk dünyaya getiren ailelerin çocuklarının yaşelerini sağladıkları gibi tev'em çocuklardan hayatta kalan tek çocuğun da aile tarafından aynı şekilde kisve ve infakının karşılanabileceği düşünülmüş; ancak aile zor duruma düşeceğiinden merhameten tev'em maaşı ödemesinin 3 yaşına kadar devam ettirilmesi uygun görülmüştür (BOA. ŞD. 2018/11; BOA. MV. 65/42; BOA. ŞD. 759/24; Cengiz, 2017, s. 66). XIX. yüzyılın son yıllarında alınan bu karar II. Meşrutiyet'in başlarında tekrardan değiştirilerek ikiz çocuklardan birinin vefatı halinde diğerinin de maaşının kesilmesi esasına dayandırılmıştır (Keser, 2008, s. 369).

Osmanlı Devleti, 3 yaşını geçen ve her ikisi de hayatta olan tev'em çocukların maaş ödemelerinin sonlandırılmasını kız ve erkek olmak üzere farklı esaslara dayandırmaktadır. Genel olarak erkeklerde 20 yaş, kızlarda ise buluş ve evlilik şartı esas alınmış (BOA. DH. MKT. 1491/65; BOA. DH. MKT. 1595/65; BOA. DH. MKT. 1598/35; BOA. MF. MKT. 109/100; BOA. DH. MKT. 1741/64; Dinç vd., 2009, s. 85; Bembeyaz, 2017, s. 168-169; Cengiz, 2017, s. 64) ancak zaman zaman bu şartların değiştirildiği durumlar söz konusu olmuştur. Örneğin; 7 Haziran 1891 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir mazbatada, kız ve erkek fark etmeksizin tev'em maaşlarının, çocukların 5 yaşlarına gelmeleriyle birlikte sonlandırılmasına karar verilmiştir (BOA. ŞD. 758/11). İlgili makamlara gönderilen bu tür bilgilendirme yazılarına rağmen uygulamada bu hususun örneklerine rastlanmamıştır. 5 yaşındaki çocukların ailelerine maddî anlamda katkıda bulunabilecek bir yaşta olmaması ve hidâne sürecindeki çocukların bakım masraflarının da fazla olması sebebiyle tev'em maaşının sonlandırılması, aileyi maddî anlamda sıkıntıya düşürebileceğinden bu karar uygulamaya geçirilmemiş olabilir. Bununla birlikte devletin tev'em maaşı tahsislerinin sonlandırılmasında esas aldığı yaş sınırı, 1893 senesinde merkezden Trablusgarp Vilayeti'ne gönderilen bir mazbata ile 10 yaş olarak

⁴⁵ 29 Ağustos 1791 tarihli bir örneğe göre Seyit Mustafa adlı kişinin üçüz olarak çocukları dünyaya gelmiş ve tev'em maaşı tahsisinden sonra çocuklardan birinin anne ile beraber vefat etmesi üzerine diğer iki çocuğun da maaşı kesilmiştir (BOA. HAT. 213/11577). 17 Nisan 1895 tarihli başka bir örnekte ise ikiz çocuk dünyaya getiren Hatice isimli bir kadının çocuklarından biri vefat etmiş ve her iki evladının da maaşı kesilmiştir. Maaşların kesilmesinin ardından zor duruma düşen Hatice, bu maaşın hayatta kalan evladına tekrar bağlaması için talepte bulunmuştur (BOA. DH. MKT. 363/78).

belirlenmiştir (BOA. DH. MKT. 164/49; BOA. BEO. 323/24211)⁴⁶. Ancak 1882-1910 yılları arasında tev'em maaşlarının sonlandırılmasında erkeklerde 20 yaş, kızlarda da evlilik esası uygulandığı⁴⁷ için 10 yaş esasının yalnızca ilgili vilayette mi, yoksa ülke genelinde mi geçerli olduğu anlaşılamamıştır. 1910 senesinin başlarında Dâhiliye Nezareti'nden Konya Vilayeti'ne gönderilen bir tahriratta, yoksul ailelerde dünyaya gelen tev'em çocuklara 15 yaşına erişinceye kadar maaş ödenmesine yönelik ülke genelinde bir düzenleme yapıldığı ifade edilerek Konya Vilayeti'nin de bu esasa uyması istenmiştir (Keser, 2008, s. 370). Nitekim yaşa bağlı olarak tev'em maaşı ödemelerinin sonlandırılması hususu, XIX. yüzyılın son çeyreğinde uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte tam manasıyla bu konuda bir düzen sağlanamamış ve devletin son yıllarına kadar bu hususa açıklık getirilmesi için zaman zaman merkezle vilayetler arası yazışmalar gerçekleştirilmiştir (BOA. ŞD. 727/6; BOA. DH. MKT. 1718/66; BOA. ŞD. 27/39; Bembeyaz, 2017, s. 168-169; Cengiz, 2017, s. 64-65).

Osmanlı Devleti'nin maaş ödemelerinin sonlandırılması hususunda belirlediği süreçten ayrı olarak maaşların birkaç aylığına veya birkaç yıllığına kesintiye uğradığı durumlar da bulunmaktadır⁴⁸. Örneğin; H. 1311 / M. 1893-1894 senelerinde Şile Kazası sakinlerinden Yıldırımoğlu Ali ve Mustafa'ya tev'em maaşı bağlanmış, ancak belediyeden kendilerine yalnızca on bir mecdiye ödeme yapılmış ve daha sonra herhangi bir ödeme yapılmamıştır. Bu durumdan şikâyetçi olan Ali ve Mustafa adlı tev'em kardeşlerin, maaş tahsislerinin yapıldığı dönemde babalarının ihtiyaç sahibi olduğu, fakat daha sonra babalarının Tahlisiye İdaresi'nde çalışmaya başlaması nedeniyle maaşlarının kesildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık on yıldır maaş ödemelerinin yapılmadığı anlaşılan bu tev'emlerin 20 yaşını geçmiş bulunmaları sebebiyle yeniden tev'em maaşı tahsis edilmeyi gerektirecek bir durum kalmamıştır (BOA. DH. MKT. 1040/26). 15 Kasım 1903 tarihli başka bir örnekte ise Midilli Sancağı'ndan Ali bin Osman'ın Jandarma Piyade Tahsildarı iken dünyaya gelen ikiz çocuklarına üç sene kadar maaş ödendiği, sonrasında bu aylıklarının kesildiği ve yedi yıl boyunca da evlatlarına herhangi bir ödeme yapılmadığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte çocuklarının geçimlerini sağlamakta zorluk yaşadığı için yedi yıl boyunca biriken tev'em maaşının kendisine ödenmesini talep ettiği görülmektedir (BOA. DH. MKT. 794/27). Bir başka örnekte ise 6 Nisan 1903 tarihinde Çatalca Mutasarrıflığı'na gönderilen belgede, ikiz çocukları dünyaya gelen Fırıncı Hasan'ın evlatlarına aylık olarak maaş tahsis edildiği, ancak maaş tahsisin hemen ardından hiçbir gerekçe ve malumat olmadan maaşların kesildiğinden bahsedilmiştir (BOA. DH. MKT. 681/41). Nitekim verdiğimiz bu örneklerden yola çıkarak devletin, genel itibariyle tev'em maaşına ihtiyaç duymayan ailelerin maaşlarını kestiği söylenebilir. Ancak hiçbir gerekçe belirtilmeden kesilen maaşlara dair örneklerin bulunması veya tev'em maaşlarının muntazam bir şekilde ödemelerinin yapılamaması da söz konusu olup bu hususlar, belediye gelirlerinin tev'em ve

⁴⁶ Trablusgarp Vilayeti'nin Uceylât Kazası'ndan Ömer bin Belkasım'ın tev'em olarak dünyaya gelen Mehmet ve Ulvi adlarındaki evlatlarına ve yine Trablusgarp Vilayeti'nden el-Hâc Abdüsselam adlı kişinin Mebruke ve Ümmülsad isimli tev'em kızlarına 10 yaşında kesilmek üzere aylık 30 kuruş maaş tahsisi yapılmıştır (BOA. DH. MKT. 284/2).

⁴⁷ 12 Mart 1891 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir mazbatada "iş bu maaşların tev'em tevellüd iden etfâl-i zükûra yiğirmi yaşlarına duhüllerine ve etfâl-i inasa hayat-ı tezevüüclerine değin itası iradesi iktizâsından olarak hâlbuki ebeveyni erbâb-ı ihtiyacdan bulunan etfâl-i zükûr on yaşlarına duhüllerinden itibaren esnâf dükkânlarında ve şurada burada çıraklığa ve etfâl-i inas dâhî ötede berüde hizmetçilikle ta'yîn idebileceklerine karşı yiğirmi yaşlarına duhüllerine ve hayat-ı tezevüüclerine kadar berüde maaş virilmesi" şeklinde durum izah edilerek tev'em çocuklara ne zamana kadar maaş verilmesi gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur (BOA. ŞD. 2018/11). Uygulamanın nasıl yapılacağına dair merkezle vilayet arası yapılan diğer yazışmalar için bk. (BOA. ŞD. 700/2, Lef 1; BOA. ŞD. 295/19, Lef 6; BOA. DH. MKT. 1481/80; BOA. ŞD. 2015/25; BOA. MV. 65/42; BOA. ŞD. 759/24; BOA. ŞD. 1650/9; BOA. DH. MKT. 1040/26).

⁴⁸ Tev'em maaşlarının muntazam olarak ödenmediği veya vaktinden önce kesildiğine dair örnekler için bk. (BOA. HAT. 1339/52321.; BOA. C. ML. 595/24508; BOA. MVL. 349/29; BOA. DH. MKT. 424/54; BOA. DH. MKT. 196/38; BOA. BEO. 1113/83442; BOA. DH. MKT. 2319/77; BOA. DH. MKT. 708/50; BOA. DH. MKT. 1094/55).

muhtacın maaşlarını karşılamaya yetmemesiyle bir başka ifadeyle devletin malî açıdan yaşadığı zorluklar ile ilişkili olabilir (Cengiz, 2017, s. 67).

SONUÇ

Bu çalışmada, sosyal yardım uygulamalarından biri olan tev'em maaşının Osmanlı Devleti'nde tatbik edilişi ve mahiyeti belirlenmeye, ayrıca uygulamadaki farklılıklarının izahatı yapılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte tev'em maaşı üzerine yapılan daha önceki çalışmaların hipotezleri sınanmış ve bu doğrultuda konuya yeni ve farklı yaklaşımlar getirilirken daha önceki çıkarımların bazıları da pekiştirilmiştir. İlk olarak tev'em maaşı uygulamasının yalnızca "modern sosyal devlet" anlayışından ileri geldiği savının eksik bir ifade olduğu bunun XIX. yüzyılın ikinci yarısından önce devletin topluma karşı bir yükümlülüğü ve aileyi korumaya yönelik bir politika; 1860'lardan itibaren ise Sultan II. Abdülhamid'in iktidar siyasetinin sosyal refah düzlemindeki bir aracı olarak görülebileceği gerçektir. Tev'em maaşı ile ilgili ikinci bir hipotez ise bu sosyal yardım uygulamasının XIX. yüzyıl kurumsallaşmasının bir getirisi olduğu üzerinedir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nden takip edebildiğimiz kadarıyla maaş ödemelerinin 1760'lardan itibaren tatbik edildiği fakat ülke genelinde bir yaygınlığa sahip olmadığı tespit edilmiştir. Muhtemelen daha da eski zamanlara tarihlenen bu uygulamaya, XIX. yüzyıl kurumsallaşmasının bir neticesi olarak bakmak doğru değildir. Yine de bu kurumsallaşmanın tev'em maaşı gibi diğer pek çok sosyal yardım uygulamalarının yaygınlaşmasına katkı sağladığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılar tarafından son olarak ileri sürülen görüş ise tev'em maaşı ödemelerinin, nüfusu artırmaya ve devlet görevlilerini teşvike yönelik bir tatbikat olduğu şeklindedir. Devletin yoksul halka yardım etmesi, bir İslam devleti olan Osmanlı için dinî bir vazife niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra tev'em maaşı uygulaması aile kurumunu muhafaza etmeye yönelik bir politika olarak da açıklanabilir. Lakin bu uygulamayı, nüfusu artırmayı hedefleyen bir strateji şeklinde ifade etmek sağlıklı bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte şeyh, seyit ve asker gibi zümrelere teşvik amaçlı tev'em maaşı ödendiği hususu istatistiksel olarak değerlendirilmiş maaş ödemesi yapılan bu tür kişilerin oldukça az sayıda olduğu, genellikle ailenin iâşesini karşılayabilecek durumda oldukları için maaş taleplerinin reddedildiği, maaş ödemelerin ise soruşturma sonucunda gerçekten ihtiyaç sahibi olan ailelere ödendiği tespit edilmiştir. II. Abdülhamid'in iktidar siyaseti kapsamında bahsi geçen zümreleri hedef alması sebebiyle muhtemelen bu şekilde bir yorum yapılmıştır. Fakat istatistikler ve belgeler bunun doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Tev'em maaşı, Osmanlı Devleti'nde çoğul gebeliklerle dünyaya çocuk getiren ve maddî anlamda yardıma muhtaç olan ailelere aylık veya günlük olarak ödenen yardım parasıdır. İlk zamanlarda gümrük malları veya mukataa gelirlerinden karşılanan bu maaşlar, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belediye gelirlerinden ödenmeye başlanmıştır. 1768-1920 yılları arasında bu sosyal yardım uygulamasına yönelik belgeler incelendiğinde, tev'em maaşlarının din, mezhep ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın çocuk başına ödendiği anlaşılmaktadır. Bu hususta ikiz, üçüz veya dördüz olmalarının da bir etken oluşturmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ailenin fakirlik derecesine, ebeveynlerin hayatta olmamasına, ayrıca boşanma veya iş gibi çeşitli gerekçelerle ebeveynlerden birinin evden, hatta yaşadıkları şehirden uzak olmasına bağlı olarak tev'em maaşı uygulamasının ilk yıllarında, anne veya babaya da "tev'em maaşı" adı altında maaş tahsis edilmiştir.

XIX. yüzyılda ülkede yaşanan maddî sıkıntılar nedeniyle devlet, tev'em maaşı taleplerinde bulunan yoksul halkı mağdur etmemek için farklı yöntemlere müracaat etmiştir. Özellikle maaş taleplerinin yoğunlaştığı ve yoksul halk için ayrılan belediye gelirlerinin maaşları karşılamaya

yetmediği süreçte ebeveynlere yapılan maaş tahsisleri Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına doğru kaldırılmış; başlarda hayat boyu ödenmek şartıyla yapılan maaş tahsisleri ise tev'em çocukların cinsiyetlerine bağlı olarak yaş ve evlilik esasına göre sınırlandırılmıştır. Ayrıca devrin şartlarına ve imkânlarına bağlı olarak maaş tahsislerinde, miktarlarında ve maaşların karşılanacağı gelir kaynaklarında vilayetlere göre farklı uygulamalara da başvurulmuştur. Nitekim tev'em maaşı uygulaması, dinî bir yükümlülük ve aile kurumunu korumaya yönelik bir politika ile tatbik edilirken XIX. yüzyıl itibarıyla merkezî otoritenin güçlendirilmesi için bir araç olarak kullanılmış ve Sultan II. Abdülhamid'in Batı'ya karşı çizdiği "modern sosyal devlet" imajının da bir parçası olmuştur.

SUMMARY

Al taw'am, which is a word of Arabic origins meaning "twins, children born in two, same and similar", stands for all twin, triple and quadruple children born as a result of multiple pregnancies in general terms. In this framework, the term *taw'am salary* is used to define the monthly or daily benefit paid to families in need of aid who give birth to children by multiple pregnancies in the Ottoman Empire. It could not be determined when exactly the practice was initiated, since the records containing collections of *taw'am* salaries were not regular before the XIX. century. However, within the frame of the documents we have obtained, it could be noted that *taw'am* salary policy which is understood to be implemented at least as of 1760s have lasted until the final periods within a social state approach. The most important condition for collection of *taw'am* salary is that the families who give birth to children by multiple pregnancies are too poor to meet their basic needs. If the family had financial capabilities or their children have reached an age to meet their own needs such as food and clothing, etc., salary demands were considered as inapplicable.

Families who have *taw'am* children could demand for salary within a few months or when their children are toddlers, and could receive the salary collectively as of the time they became entitled, separately for each children. People were not discriminated for religion or sect for provision and amount of salary, and no discrimination were made based on sex of babies or their twin, triple or quadruple status. However, it is also seen that only one of the twins received salary due to excessive demand in the neighborhood of these families as well as the decrease in incomes allocated for poor people in the municipality treasure, or that only one of the children received this salary while another received the salary remained vacant due to death of another *taw'am* child or a person in need. Although *taw'am* is a salary allocated to children brought to world by multiple pregnancy, the mother or the father also receive a payment under the name of "*taw'am salary*" based on poverty degree of the family, divorce status of parents, the father residing in another city for work purposes or death of one of the spouses. It is known that the implementation for allocating the vacant salary to parents was terminated.

In the early documents about *taw'am* salary, it is seen that the payments were originated from customs goods and *muqata'ah* incomes when the salary was allocated, however, the salaries began to be provided from municipality incomes with the shaping of local administration as of the second half of XIX. century. No information could be obtained about how much budget the state allocated for *taw'am* children when making payments from customs and *muqata'ah* goods. However, after leaving the administration of the people in need to the municipality, 1/40 of the income remaining after expenses were deducted from municipality treasury was allocated for salaries of *taw'am* children and people in need. This condition possibly originates from the Islamic obligation to allocate 1/40 of one's goods to people in need

(*zakat*). However, due to the increase in demands for salaries for *taw'am* and people in need and insufficiency of 1/40 allocation from municipality incomes, the state appealed to various solutions in line with conditions and possibilities of the period, and therefore enforced different implementations based on regions.

Amount and currency of the salary paid to *taw'am* children differ based on periods. While daily salary allotments were paid with coins (*akçe*); qirsh (*kuruş*) was used as the currency of monthly payments. Payments for *taw'am* children were made in *akçe* between the years 1768-1855, *kuruş* was started to be used for payments as of the second half of 1855. Between 1791 and 1836, a daily amount of 5 coins per capita while a monthly amount of 30 qirsh was allocated from 1862 to 1906. The most important reason for this issue is the change in the currency and its value. As a matter of fact, same amounts of payment were made to *taw'am* children in general for a period over 40 years in both periods, other than certain exceptions. Nevertheless, considering the fact that monthly expense of a family of four in Anatolia in XIX. century was about 1.800-2.000 qirsh, it can be understood that *taw'am* salary made very little contribution to the family income.

Ottoman Empire restricted *taw'am* salaries, which were paid based on "life interest" in earlier periods, based on age in the later periods due to the increase in demands and inability of municipalities to meet these demands. The state adopted the approach that in the event of death of a children under 3 who was born as a twin and has not applied for *taw'am* salary yet, the surviving child loses its *taw'am* status and becomes equivalent to singleton birth. In this case, it was decided that one of the most important conditions required to demand *taw'am* salary to be abolished, and the surviving child could not apply for *taw'am* salary after the death of its twin sibling. Nevertheless, *taw'am* children were put on a salary before the age of 3, however, if one of the siblings died before reaching the age of 3, it was found appropriate to cut the salaries of both twins (both the deceased and surviving ones). Possibly aiming to prevent aggrievement of poor families, the state made minor amendments on this practice in the later stages and has decided that even if one of the twins die before reaching the age of 3, only the salary of the deceased child would be cut (if put on previously), and the other child would continue to receive payment until the age of 3. In this case, families birthing children by multiple pregnancy demanding salary allocation without losing time is a significant factor in favor of poor families. Termination of salary payments of *taw'am* children who reach the age limit of 3 and who both survive were based on different principles for girls and boys. In general, the age of 20 was based on for boys while puberty and marriage were grounded on for girls; however, there were certain times when these conditions were occasionally amended. The most important reason behind this is the increase in demands and the insufficiency of municipality incomes to meet the demands. As a matter of fact, termination of *taw'am* salaries based on age was started to be implemented in the last quarter of XIX. century. Nevertheless, a proper order could not be established in this regard. Until the final years of the empire, correspondences between the center and the provinces continued from time to time in order to clarify this issue.

In previous studies, it has been explained in order to obtain the support of ulama class for *taw'am* salary and to strengthen the central authority, individuals such as *sheiks* and *sayyids* were put on a salary even if their economic status were well and soldiers received salaries for incentive purposes. However, the documents we examine indicate that allocations of *taw'am* salaries were made based on financial troubles rather than occupational reasons due to the facts that applications from these classes were few, and that salary demands or increase requests of half of the applications were rejected on the grounds of their economic status. Previous studies

conducted on *taw'am* salary discusses that the most important reason for this salary which was allocated to children who were born as *taw'am* as well as their families could be the population policies implemented by the state, and argues that this benefit also had the purpose to encourage population growth. However, our opinion is that it is not right to evaluate this as an encouragement, and *taw'am* salary allocations are practices conducted to increase level of welfare of the poor population and to protect the institution of family. It is not guaranteed that the families with *taw'am* children who receive this benefit would survive these children or have children again and these pregnancies would result with twin or triple pregnancies again. Nonetheless, it could be considered that families who are not able to meet basic needs of their babies would be prevented from leaving their children on the street or giving them up for adoption, and therefore the institution of family would be protected.

KAYNAKÇA**A. ARŞİV KAYNAKLARI**

Ali Emîrî Mustafa III (AE. SMST. III), 15-963.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO.), 200/14943, 321/24008, 323/24211, 556/41655, 971/72814, 1113/83442, 1491/111755, 1825/136835, 2068/155038, 3354-251509.

Cevdet Belediye (C. BLD.), 15/726, 70/3490, 72/3564, 75/3747, 78/3867.

Cevdet Maliye (C. ML.), 595/24508.

Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUİ.), 34/35.

Dâhiliye Nezâreti, İdare-i Umumiye Belgeleri (DH. İ. UM.), 3/1.

Dâhiliye Nezâreti, Mektubî (DH. MKT.), 4/23, 43/12, 44/30, 48/2, 57/9, 64/29, 71/1, 118/13, 161/20, 164/49, 169/3, 196/38, 200/60, 275/60, 276/60, 278/46, 283/7, 284/2, 284/59, 286/23, 291/56, 294/63, 295/33, 344/59, 358/68, 359/67, 359/68, 361/15, 363/64, 363/78, 365/19, 365/29, 366/9, 424/54, 439/8, 477/33, 553/78, 681/41, 704/68, 706/50, 708/50, 794/27, 816/40, 935/43, 1022/34, 1040/26, 1068/49, 1094/55, 1211/85, 1345/30, 1417/16, 1421/11, 1451/26, 1460/59, 1481/80, 1484/90, 1491/65, 1495/70, 1497/101, 1502/96, 1504/94, 1511/19, 1513/32, 1528/41, 1553/17, 1555/96, 1556/44, 1565/48, 1565/21, 1565/71, 1568/120, 1595/65, 1598/35, 1603/56, 1603/60, 1604/12, 1659/28, 1659/40, 1666/126, 1645/107, 1672/141, 1685/63, 1689/156, 1692/121, 1705/52, 1714/21, 1715/63, 1718/66, 1728/23, 1731/56, 1733/61, 1734/64, 1734/65, 1735/31, 1735/48, 1735/84, 1736/12, 1738/51, 1740/29, 1740/116, 1741/64, 1743/42, 1750/110, 1750/126, 1751/87, 1753/62, 1754/85, 1755/57, 1755/81, 1755/109, 1762/98, 1763/39, 1763/43, 1766/32, 1774/138, 1775/18, 1844/122, 1845/22, 1845/41, 1887/84, 1973/32, 2272/35, 2319/77, 2420/95, 2499/18, 2524/11, 2550/141, 2577/3.

Dâhiliye Nezâreti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdiriyeti Belgeleri (DH. UMVM.), 96/57, 96/66.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT.), 213/11577, 273/16054, 277/16300, 531/26176, 539/26564, 543/26852, 626/30939, 666/32406, 667/32545, 668/32570, 668/32590, 669/32654, 670/32709, 672/32878, 759/35857, 1338/52239, 1338/52280, 1339/52321, 1339/52360, 1343/52471, 1541/44, 1554/18, 1555/23, 1588/33.

İrâde-i Dâhiliye (İ. DH.), 87/4342, 136/6990, 149/7740, 352/23228, 405/26761.

İrâde-i Meclis-i Vala (İ. MVL.), 321/13645, 324/13804, 332/14271, 338/14593.

Maarif Nezâreti Mektubî Kalemî (MF. MKT.), 109/100.

Meclis-i Vala Evrakı (MVL.), 349/29, 495/9.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 65/42.

Sadaret Mektubî Kalemî Evrakı (A. MKT.), 68/51, 88/30.

Sadaret Mektubî Kalemî, Deâvi Evrakı (A. MKT. DV.), 164/48.

Sadaret Mektubî Kalemî, Mühimme Kalemî Evrakı (A. MKT. MHM.), 116/93, 120/64.

Sadaret Mektubî Kalemî, Nezâret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. NZD.), 84/32, 143/100, 179/3, 243/5, 417/88.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 27/39, 295/19, 572/13, 698/33, 700/2, 727/6, 758/11, 759/24, 1607/11, 1650/9, 2015/25, 2018/11, 2327/11.

Yabancı Arşivler, Makedonya Arşivi (YB. 021), 71/304.

B. TETKİK ESERLER

Ahmet B. Hanbel (1981). *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 17, s. 467-471). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bembeyaz, E. (2017). Osmanlı Devleti'nde tev'em maaşı. 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi - Bildiriler Kitabı*. 3, 163-172.

Bilmen, Ö. N. (1950). *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye kamusu* (C. 2). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Bilmen, Ö. N. (1991). *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe meâlî âlisi ve tefsiri*. Ankara: Akçay Yayınları.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil (1987). *Sahih-i Buhârî ve tercümesi* (M. Sofuoğlu, Çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Cengiz, G. H. (2017). II. Abdülhamid dönemi bir sosyal yardım uygulaması: tev'em maaşı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 41, 57-78.

Demirci Akyol, E. (2011). Osmanlı Devleti'nde yoksulluğu azaltma stratejileri ve bu stratejilerin sürekliliği ve değişimi. M. Kardaş (Ed.). *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu*:

- Deneyimler ve Yeni Fikirler - Bildiriler Kitabı (13-15 Ekim 2010)* (s. 67-73). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Dinç, G., Şimşek, F., Eroğlu, H. (2009). Osmanlı İmparatorluğunda tev'em maaşı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, 77-100.
- Düzgün, M. A. (2009). *Sultan II. Abdülhamid döneminde muhtacın maaşı uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (1981). *Sünen-i Ebî Dâvûd*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umûr-ı Belediye* (C. 4). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî (230/884) (2014). *Kitâbu't-tabakât'l-kebir, Tabakât* (C. 3), (A. Demircan, Çev.). İstanbul: Siyer Yayınları.
- İpşirli, M. (1993). Dâhiliye Nezâreti. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 8, s. 414-416). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kapar, M. A. (2019). *H. Abdurrahman b. Avf*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karakoç, İ. (2015). Bir İslâm hukuku müessesesi olan hidâne hakkının ve Osmanlı Aile Hukuku'nda uygulanışının İzmir şer'iyye sicillerinde yer alan bir karar örneği üzerinden incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 19(3), 151-206.
- Karataş, Z. (2015). Osmanlı Devleti'nde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 16-31.
- Karpat, K. H. (2002). *Osmanlı modernleşmesi: toplum, kurumsal değişim ve nüfus* (A. Zorlu Durukan, K. Durukan, Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Keser, F. (2008). *Konya Vilayet Gazetesi'ne göre II. Meşrutiyet başlarında Konya Sancağı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Mıstanoğlu, N. (2005). XIX. yüzyılın son çeyreğinde Kırşehir'de fiyatlar ve ailenin malî durumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yükseokulu Dergisi*. 8(1-2), 231-264.
- Muallim Nâci (1995). *Lugat-i Nâci*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslîm, Müslîm b. Haccâc (1968). *Sahîh-i Müslîm ve tercümesi* (M. Sofuoğlu, Çev.). İstanbul: İrfan Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2002). *Osmanlı Toplumunda aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de sosyal devlet. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 92, 7-33.
- Özbek, N. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda "sosyal yardım" uygulamaları. *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (s. 575-599). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbek, N. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal devlet: siyaset, iktidar ve meşruiyet (1876-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, M. (2002). Genel hatlarıyla Osmanlı para tarihi, *Türkler* (C. 10, s. 802-822). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (1998). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Osmanlı döneminde sosyal refah sistemi olarak vakıflar. *İş ve Hayat Dergisi*. 5, 57-66.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed (t.y.). *Sünen-i Tirmizî*. <https://archive.org/details/2213SunenITirmizi>. Erişim tarihi: 31.10.2019.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kub b. Ca'fer (292/905) (t.y.). *Tarîhu'l-Ya'kûbî* (C. 1-2). Beyrut.